

6409

271.15

U-77

1 OCT 2009

419

ՀԱՄԱՌՈՏ ՎԱՐՔ

ԾԱՌԱՅԻՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՄԻԻԹԱՐ ԱԲԲԱՅԻ

271-15

Ա- 77

Այս Է. ՅՈՎՀԱՆՆ ԱՒԳԵՐԵԱՆ

"Այսպիսի" կտրու. Կարմիր
21 Սեպտ. 1925 ԿԵ Երեւան
Հայաստան Գրքերի Կոմիտեի

Մ. Գ. Գ.

Մ
Բ
- Կ

ՀԱՄԱՌՕՏ ՎԱՐՔ

ԾԱՌԱՅԻՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՄԻԻԹԱՐ ԱՐԲԱՅԻ

Վ Ե Ն Ե Տ Ի Կ

Մ Ի Ի Թ Ա Ր Ե Ա Ն Տ Պ Ա Ր Ա Ն

1913

12.03.2013

6409

3967
47

Մխիթար Արամյան

ՀԱՄԱՌՕՏ ՎԱՐՔ

ԾԱՌԱՅԻՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՄԻԻԹԱՐ ԱՐԲԱՅԻ

Բարեպաշտ և առաքինի ծնողաց
զաւակ, Մխիթար Արքահայր, ծնաւ Սե-
բաստիոյ մէջ 1676 փետրուար 7ին. և
մկրտութեան ժամանակ կոչուեցաւ Մա-
նուկ:

Այն որ Աստուծոյ ընդրեալն էր և ամ-
բողջ ազգի մը հաւատքի և գիտութեան մէջ
վերածնողը պիտի ըլլար, չունեցաւ փայ-
լուն և նորանշան զարմանալիք իր կե-
նաց մէջ, բայց եթէ վիշտեր ու նեղու-
թիւնք, ինչպէս պիտի տեսնենք. չեղաւ
այն սուրբերէն որոնց վարքը ծննդենէ
մինչև մահերնին հրաշքներու շարք մ'է.
և սակայն պատկութենէն ի վեր ամէն
զինքը տեսնողներ զարմացմամբ կը կրկ-
նէին Աւետարանի խօսքը. « Զինչ լինիցի
մանուկս այս »: Աստուծոյ շնորհքը կա-
նուխէն սկսաւ փայլիլ իր վրայ. իր ղեմ-
քին վրայ, իր շարժմանց մէջ կար հրեշ-

տակային օծութիւն մը որ զամէնքը կը հիացունէր. միանգամայն լուրջ էր և չէր ցուցներ բնաւ տղայական թեթևութիւն մը: Այնքան շնորհալի էր և այնքան ուշիմ:

Դեռ հագիւ հինգ տարեկան էր Մխիթար, երբ իւր բարեպաշտ ծնողքը, տեսնելով իրենց զաւակին վրայ Աստուծոյ շնորհաց այնքան յայտնի նշաններ, առաքինի քահանայի մը յանձնեցին անոր դաստիարակութիւնը, որպէս զի առաջնորդէ իրեն աստուածսիրութեան և ուսմանց մէջ, որոնց մէջ քիչ ժամանակէն այնչափ զարգացաւ Մխիթար որ նոյն իսկ իր դաստիարակ քահանայն զարմացուց իր եռանդուն հոգովը և հասուն ու արթուն խելքովը. քիչ ատենուան մէջ սորվեցաւ գրեթէ բոլոր աղօթքները և ժամերգութեան երգերն ու սաղմոսները. սորվեցաւ կարգալ ու գրել և այնչափ էր իր ուսումնասիրութիւնը որ երբ մեւան չգրտներ, այլ և այլ նիւթերով սև ներկ մը կը ձևացնէր գրելու համար: Բարեպաշտ ծնողքն ալ կ'օգնէին իրեն յառաջադիմութեան ուսմանց և հոգեսիրութեան մէջ. միշտ կը տանէին զինքը մօտի եկեղեցին ժամերգութեանց և ուրիշ հանդէսներու համար, և այնքան կ'ախորժէր նա հոն կենալ որ դժուարաւ կրնային զինքը ան-

կէ հեռացնել. հոն լսելով միայն բերնուց սորվեցաւ շատ շարականներու և տաղերու եղանակները և տուն դառնալով յաճախ կը կրկնէր և կ'երգէր զանոնք իր անոյշ ձայնովը:

Աստուած ալ որ մեծ դիտումներ ունէր անոր վրայ, այդ մանկական թարմ տարիքէն վառեց անոր սրտին մէջ մեծ փափաք մը հոգևորական կենաց, այնպէս որ կ'ըսէր յաճախ իր ծնողաց և ազգականաց թէ, երբ ես մեծնամ, կրօնաւոր պիտի ըլլամ և ոչ աշխարհական: Իսկ եթէ իր ծնողքը կամ ուրիշ մը կատակով դէմ կենար և դժուարութիւններ դնէր առջևը, կը տխրէր իսկոյն և կը վշտանար: Անգամ մը լսելով Յովհաննէս Մկրտչի և ուրիշ ձգնաւորներու վարքերը, որոնք իրենց տունը թողած քաշուած են անապատներու մէջ և հոն աղօթքի միջոց հրեշտակներ եկած են իրենց քով, այնչափ վառեցաւ սիրտն անոնց նմանելու փափաքով, որ ուրիշ հասակակից տղու մը հետ խօսքը մէկ ընելով, յանկարծ ծածուկ փախան տունէն: Քաղքին մօտ քարայրի մը մէջ ապաւինեցան և սկսան ծնրադիր աղօթք ընել, յուսալով որ հրեշտակ մը երկնքէն իրենց կերակուր բերէ: Բայց երբ երեկոյ եղաւ և

մութը պատեց և դեռ հրեշտակը չէր տեսնուեր, սկսան լալ բարձրաձայն, մինչև որ զիրենք փնտոելու համար զրկուած մարդիկ հոն հասան և տուներնին դարձուցին:

Կրնայ դիւրաւ գուշակուել թէ ինչպիսիսի եռանդն աստուածսիրութեան կը վառուէր այդ մատաղ հոգւոյն մէջ, մանկական այս փորձը նայելով: Պայծառ արշալոյս մ'էր որ ամենագեղեցիկ օր կը գուշակէր: Մխիթար օրէ օր կը յառաջադիմէր, տասը տարեկան հասակին՝ արդէն սորված էր ամբողջ ինչ որ իրեն դաստիարակ քահանայն կարող էր սորվեցնել. ուսմանց մէջ յառաջադիմելու համար ուրիշ միջոց չկար իրեն բայց եթէ գիրքեր գտնալ ու կարդալ:

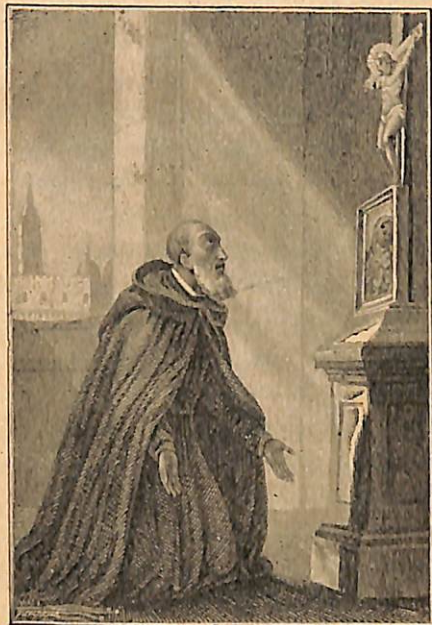
Այս ժամանակները Սերաստիոյ մէջ կային երկու քոյրեր սրբակաց կուսանք, Մանասէ և Մարիամ անունով, որոնց սրբութեան և առաքինութեան համբաւը տարածուած էր բոլոր քաղքին մէջ և ժողովուրդը կը կոչէր զանոնք հոգևոս կուսակ, ինչպէս որ դեռ մինչև այսօր ալ այդ անունով իրենց համբաւը կը տևէ: Մխիթարայ ծնողքը այս սուրբ կուսանաց քով զրին զինքը որպէս զի իր անմեղ և եռանդուն հոգին սրբութեան ճամ-

բուն մէջ աւելի ևս զարգանայ: Հոն տեսնուեցաւ Մխիթարայ հոգւոյն բովանդակ գեղեցկութիւնը. առաւօտունէ մինչև երեկոյ բարձրաձայն կը կարդար հոգևոր գիրքեր և աստուածաշունչը, յստակ և անոյշ ձայնով, և կոյսերը մտիկ կ'ընէին: Այս ոճով, և միանգամայն լսելով անդադար անոնց խօսած հոգելից խրատները և մասնակցելով անոնց եռանդնավառ աղօթքներուն, Մխիթար ալ աւելի իմացաւ աշխարհիս ունայնութիւնը և Աստուծոյ սիրոյն համար արհամարհեց ամէն մարմնական հանգիստ և դիւրութիւն: Այն մատաղ հասակին մէջ սկսաւ իր դաստիարակ կուսանաց նման ճգնութիւններ ընել ու խարազն հագուել փափուկ մարմնոյն վրայէն. հրաժարեցաւ բոլորովին միս ու տելէ և զինի խմելէ և եօթը տեսակ պրտուղներէ, ինչպէս խաղող, տանձ, խընձոր և այլն, մահացուցման համար: Շաբաթապահոց միջոց ալ երկու երեք օր առանց բան մ'ուտելու կ'անցունէր. անգամ մ'ալ ամբողջ մեծ պահոց ժամանակ ամենևին ջուր չխմեց: Այս արտաքին մահացուցմանց վրայ աւելցուցած էր նաև ներքին մեղուցումներ հրաժարելով իր ամէն փափաքներէն և ջանալով միշտ իր կամքը թողուլ և այլոց ուզածը կատա-

ընդ. երբ ազատ ժամանակ գտնէր, իսկոյն ամփոփուելով կամ աղօթք մը կ'ընէր կամ մանաւանդ հոգևոր բան մը կը մըտածէր:

Այսպիսի չընաղ առաքինութիւն տեսնելով, այդ սրբասէր կուսանք կը գուրգուրային իրեն վրայ, կը մեղմէին անոր ըրած մեռուցումները որպէս զի առողջութիւնը չէր ստուգուի, և փառք կու տային Աստուծոյ: Աստուած ալ երկնաւոր տեսիլքներով ցուցուց անոնց թէ ինչ բանի կը պատրաստէր զՄխիթար:

Գիշեր մը երբ երկու քոյր կուսանք առանձին առանձին կ'աղօթէին, երկուքին վրան ալ թմրութիւն մ'եկաւ և յանկարծ տեսան իրենց զիմաց բարձրաշէն փառաւոր պալատ մը, բայց հոն երթալն անկարելի էր, որովհետեւ բարձր ժայռի վրայ էր և ճամբան սառով ու ձիւնով ծածկուած. պզտիկ տղայ մը մուրճով սառերը կը կտորէր և թիով մ'ալ ձիւները մէկզի կը նետէր: Մինչդեռ կուսանք հիացած էին այս տեսլեան վրայ, Աստուած իրենց յայտնեց որ այդ շէնքը արքայութեան դուռն էր և թէ այդ տղան հոն երթալու ճամբան կը բանար: Եւ երբ ուզելով տեսնել թէ ո՞վ է այն մանուկը՝ մօտեցան, տեսան որ Մխիթարն էր. հար-

Մխիթար աղօթող:

ցուցին իրեն թէ ինչ կ'ընես հոս. «Սա-
որ և ձիւնը մէկդի կ'առնում, ըսաւ, որ-
պէս զի ճամբան բացուի և մարդիկ կա-
րենան համարձակ հոն երթալ». և իս-
կոյն տեսիլքն աներևութացաւ: Առաւօտը
հազիւ թէ մեծ քոյրն ուրախութեամբ կ'ու-
զէր տեսածը պատմել պզտիկ քրոջ, սա
իսկոյն անապարեց հարցնելով թէ մի՞թէ
մեր Մխիթարայ համար էր տեսիլքը. և
իրարու պատմելով իմացան որ ըստ ա-
մենայնի նոյնն էր տեսածնին:

Ուրիշ անգամ մ'ալ դարձեալ տեսան
զՄխիթար որ մեծ ու շքեղ ապարանքի
մ'առջև կեցած էր լուսաւոր մարդկանց
մէջ, և անոնք իրեն տեսակ տեսակ ա-
նոյշ իւղեր կու տային: Եւ դարձեալ աս-
տուածային ազդեցութեամբ իմացան որ
այդ տեսիլքը կը նշանակէր Մխիթարայ
ունենալիք ապագայ իմաստութիւնն ու
քաղցր վարդապետութիւնը՝ զոր Սուրբ
Հայրերու գործերուն ընթերցմամբ և զը-
րեթէ հեղական շնորհքով պիտի ստանար:

Այսպիսի տեսիլքներով մխիթարուած
սուրբ կուսանք կ'օրհնէին զԱստուած և
կը սպասէին իր յայտնածներուն կատար-
ման: Սակայն Մխիթարայ բնաւ բան մը
չյայտնեցին, միայն ըսին որ քահանայ
պիտի ըլլար. բայց իրենց հաւատարիմ և

բարեպաշտ բարեկամներուն պատմեցին
ամէն բան:

Աստուած կրօնաւորական կատարելու-
թեան կոչեր էր զինքը, և մխիթար՝ ուն-
կընդիր և հլու այդ ձայնին, չէր կրնար
մնալ աշխարհի մէջ. հասած էր այլ ևս
ժամանակն, որ նոյեան ամբիժ աղանոյ
նման, աշխարհիս ազմուկներու մէջ չը-
զըտնելով իր սուրբ հոգւոյն դադար մը,
դառնար քաշուէր վանքի մը միայնաբանը.
ի զուր էր այլ ևս ծնողաց ընդդիմանա-
լը, ըսելով թէ դեռ պզտիկ է և չկրնար
տանիլ կրօնաւորական կենաց ծանրու-
թեան. լրացած էր իրենց սահմանած
փորձի տարին և Աստուած որ այդ մար-
գարիտը կ'ուզէր անարատ պահել, կար-
ծես ինքն ամէն ինչ զիւրացուցած էր:
Հայրը գործերու պատճառաւ Սերաս-
տիայէն հեռացած էր, և բարեպաշտ մայ-
րը չէր կրնար ընդդիմանալ իր որդւոյն
առաքինասէր թախանձանաց, խիղճ կ'ը-
նէր որ չըլլայ թէ Աստուծոյ կամքին
հակառակած ըլլայ եթէ թող չտայ.
ուստի երկու կուսանաց խորհրդով տա-
րաւ յանձնեց զինքը Սերաստիոյ բով
Ս. Նշան վանքի Անանիա եպիսկոպոսին,
որ արդէն ճանչցեր էր Մխիթարայ սրբ-
ութիւնն ու առաքինութիւնը և եկեղե-

ցական փոքր աստիճաններն ալ տուեր էր իրեն պզտիկուց:

Անանիա մեծ ուրախութեամբ ընդունեցաւ զՄխիթար և իսկոյն հազցուց անոր կրօնաւորութեան սքեմը. յաջորդ կիրակի օրն ալ ուրիշներու հետ զինքն ալ սարկաւազ ձեռնադրեց որ այլ ևս կրօնաւորական վիճակէն չկարենան հանել զինքը:

Մխիթար դեռ տասնուհինգ տարեկան էր երբ վանք մտաւ, սակայն թէ առաքինութեամբ և թէ ուսմամբ այնքան յառաջադէմ էր արդէն, որ վանքին մէջ չգտնուեցաւ մէկ մը որ կարենար իրեն առաջնորդել: Իսկ ինքը Մխիթար որ շատ լաւ ըմբռնած էր թէ ինչ բարձր վիճակ է քահանայութիւնը և թէ ինչ սքեմութիւն ու գիտութիւն կը պահանջուի անոր համար, դեռ շատ պակասաւոր կը գտնէր ինքզինքը: Առանց ժամանակը փուճ բաներով անցնելու, անդադար Ս. Գիրք կը կարդար՝ տուն առ տուն խորհրդածելով, և այսպէս շատ բան բերնուց կը սորվէր. կը կարդար նոյնպէս ուրիշ ինչ օգտակար գիրք որ ձեռքն անցնէր և անոնց մէջէն հարկաւոր և օգտակար բաները կը քաղէր առանձին տետրակներու մէջ. շատ անգամ ալ երբ

կարդալու գիրք մը չգտնէր ինքն իր կողմանէ հոգևոր երգեր ու տաղեր կը գրէր, և երբեմն իր սենեկին մէջ առանձնանալով, վարժութեան համար հոգևոր խրատներ ու քարոզներ կը խօսէր, և վանականներէն շատերը առանց իր գիտնալուն դրան ետևէն մտիկ ընելով կը սքանչանային անոր գիտութեան վրայ որովհետև այնպէս գեղեցիկ խրատներ ու քարոզներ դեռ լսած չէին բնաւ: Այլ այս բաւական չէր իր դիտած կատարելութեան համար. ուստի կրկնապատկելով իր սովորական ջերմեռանդութիւնքն ու ճշմութիւնները, արտասուագին կը պաղատէր Աստուծոյ որ իրեն լոյս մը ցուցնէ և լաւ առաջնորդ մը տայ. սակայն Աստուծոյ որ արդէն իսկ իր սուրբ շնորհքով լեցուցած էր անոր սիրտն ու հոգին և պարզեւած էր արթուն ու սուր միտք մը, հարկ չէր տեսներ որ մարդիկ առաջնորդեն իրեն, այլ ամէն բան կ'ուզէր ինքն իւր հեղական շնորհքով սորվեցնել անոր. և այս յետոյ աւելի ևս պայծառ կերպով տեսնուեցաւ՝ երբ Մխիթար այլ և այլ վարդապետներու աշակերտելով ամենևին օգուտ մը չտեսաւ անոնցմէ:

Այսպիսի վարդապետներու մէջ զլիսաւորն էր Մկրտիչ արքեպիսկոպոսը, որ

լուր գիտութեան և ճգնողական խիստ վա-
րուց համբաւով շատ անուանի էր. սա
դիպուածով մը Ս. Նշանու վանքը գալով
և լսելով Մխիթար պատանոյ համբաւը,
իմանալով ալ որ շատ կը փափաքի ի-
րեն աշակերտիլ, ի սկզբան մեծ սիրով և
հայրաբար ընդունեցաւ զինքը և ուզեց
իրեն հետ Էջմիածին տանիլ, ըսելով թէ
հոն ամէն բան կը սորվեցնեմ քեզի և
վարդապետ կը ձեռնադրեմ զքեզ: Բայց
հազիւ թէ մէկ երկու օրուան ճամբայ
հեռացան Սեբաստիայէն, վարդապետին
առաջին քաղցրութիւնն ու սէրը յանկարծ
բոլորովին դառն խստութեան փոխուեցան:

Դեկտեմբեր ամիսն էր և եղանակը
սաստիկ ցուրտ՝ երբ ճամբայ ելան, և
կարաւանը շատ անգամ զիշերները բա-
ցօթեայ կ'անցնէր, չկարենալով հան-
գրուաններ հասնիլ: Մխիթար՝ որ ուրիշ
պատասպարութիւն մը չունէր ամենեին
բաց ի մէկ վերաբրուէն, ստիպուած ա-
նոր կէսը կը փոէր սառած ձեան վրայ
և միւս կէսը վրան առած այնպէս դողդո-
ղալով կ'անցնէր բոլոր գիշերը. իսկ վար-
դապետը՝ որ կը տեսնէր, քուրձի կտոր
մ'ալ չէր տար իրեն. մանաւանդ թէ ցո-
րեկներն ալ կը թողուր որ կարաւանին
հտեէն հասնելու համար շարունակ վազէ

հեալով, այն աստիճան որ անգամ մը
այլ ևս ոգեսպառ, շունչը հատած, ըն-
կաւ մնաց ճամբուն վրայ և կարաւանը հե-
ռացաւ: Սակայն Աստուած կը հսկէր իր
հաւատարիմ ծառային վրայ և կը պահ-
պանէր զինքը: Այլազգի ջորեպան մը, որ
գործի մը պատճառաւ կարաւանէն ետ մնա-
ցեր էր, անցած միջոց՝ տեսնելով խեղճ
պատանին այնպէս անխնամ թողուած,
Սամարացւոյն պէս զթացաւ անոր վրայ,
բռնեց նստեցուց իր ձիուն վրայ և բե-
րաւ հասցուց կարաւանին: Մխիթար
շնորհակալ եղաւ Աստուծոյ և այդ բարի
այլազգւոյն, բայց իր վարդապետին ա-
մենեին բան մը չըսաւ, պզտիկ գանգատ
մ'անգամ չելաւ բերնէն, այլ միշտ առա-
ջուան պէս սիրով և հլութեամբ կը ծա-
ռայէր անոր՝ Աստուծոյ սիրոյն համար:—
Երբ կարին հասան, եկեղեցւոյ դրան առ-
ջև ծախուած գիրքերու մէջ խոյրմն
բր/ստոնեական անունով հոգևոր գիրք մը
գտաւ Մխիթար և գնեց ու սկսաւ կար-
դալ. բայց հազիւ թէ վարդապետը զայն
իր ձեռքը տեսաւ, բարկանալով առաւ
ձեռքէն և ըսաւ թէ այդպիսի գիրքեր
վարդապետներու համար են և ոչ թէ
քեզի: Վասն զի կը վախէր որ չըլլայ թէ
Մխիթար գիրքեր կարդալով իրմէ աւելի

գիտուն ըլլայ. և յայտնապէս ալ կ'ըսէր իրեն, որ՝ եթէ նախ տասուերկու տարի ծառայես ինծի, անկէ վերջ կը սորվեցընեմ քեզի պէտք եղածը և վարդապետ ընելով կ'արձակեմ: Սակայն Մխիթար բուրովին ինքզինքը Նախախնամութեան յանձնած՝ ամենևին ձայն չէր հանէր և Աստուծմէ կը սպասէր իրեն օգնութիւն:

Երբ Էջմիածին հասան՝ ալ աւելի ծանրացաւ Մխիթարայ վիճակը: Գէթ Ս. Նշանու մէջ ազատ կրնար կարդալ ու գրել. հոս այդ ալ արգելուած էր խստիւ և միայն ծառայութեան պիտի զբաղէր վարձուած սպասաւորի մը պէս: Հոս սովորութիւն կար որ միաբանները ամէնքը կէս գիշերին կ'ելլէին ժամերգութեան համար. և որովհետև Միքայէլ արքեպիսկոպոսը ուշ կը պառկէր, Մխիթար ստիպուած էր անոր քով սպասել երկար ժամանակ մինչև որ քնանայ. յետոյ ինքն ալ կ'երթար պառկելու. բայց հազիւ թէ աչքերը գոցած պիտի քնանար, զանգակը կը զարնէր և հարկ էր որ ինքն ալ ելլար ուրիշներուն հետ ժամերգութեան երթար. և թէպէտ ուրիշները կրնային վերջը նորէն քնանալ, սակայն ինքն իբրև սպասաւոր ըլլալով, պէտք էր միշտ արթուն կենար վարդապետին ամէն հրա-

մանները կատարելու համար: Այսպէս երկար ժամանակ անքուն մնալով, աչքերուն մէջ արիւն լեցուեցաւ և սաստիկ աչքի ցաւ մ'ունեցաւ:

Այս ամէնը գիտէր և կը տեսնէր իւր վարդապետը, սակայն ոչ թէ միայն դարման մը չէր ընէր, այլ նոյն իսկ թոյլ կու տար որ ուրիշներ ալ զինքը տանին այգին ու գործաւորի պէս աշխատցնեն արևու դիմաց. որով նոյն իսկ վտանգ կար բոլորովին կուրնալու: Գէթ այսչափ նեղութեանց փոխարէն՝ հոգևոր քաջալեւութիւն մը լսէր, կամ բան մը սորվէր. զուրկ էր բոլորովին երկուքէն ալ, և միայն վարդապետին դառն յանդիմանութիւնքը կը լսէր շարունակ առանց պըզտիկ յանցանք մ'ունենալու: Սակայն Աստուած թոյլ տալով այս ամէնը, կ'ուզէր սորվեցնել իրեն թէ ինչպէս ապագային հայրաբար քաղցրութեամբ պէտք է խնամէ իրեն աշակերտները: — Մխիթար թէպէտ ամենայն խոնարհութեամբ՝ անձայն և առանց տրտնջալու կը համբերէր, բայց տեսնելով որ իր հոգևոր յառաջագիմութեան մեծ վնաս պիտի պատճառէ դեռ աւելի հոն ուշանալը, լսելով միանգամայն Սևանայ վանքին խտտակրօնութեան համբաւը, ուզեց հոն երթալ. թէպէտ գի-

տէր որ հոն պիտի չգտնէ ուսումն, այլ զհոգին քան զամէն ինչ վեր կը դասէր ինքը: Բարեբաղդաբար իր ծանօթներէն մին՝ Ստեփանոս անունով, Լեջմիածին ուխտի եկած ըլլալով, կ'ուզէր նաև Սեւան երթալ: Թէնդորոս եպիսկոպոսի օգնութեամբ, որ բարի մարդ մ'էր և կը գթար Մխիթարայ քաշածներուն վրայ, կէս գիշերին ելաւ և ծածուկ փախչելով իր դաժան վարդապետէն, գնաց ընկերացաւ Ստեփանոսի, որ ճամբուն վրայ ժամադրուած տեղը կը սպասէր իրեն, և մեկնեցան դէպ ի Սևան: Երբ առաւօտ ելաւ Միքայէլ արքեպիսկոպոսը տեսնելով որ Մխիթար չկայ և իմանալով անոր փախչելը, իսկոյն մարդիկ ճամբեց ամէն կողմ որ զինքը բռնեն և ետ դարձնեն. բայց Աստուծոյ արամազրութեամբ, ոչ ոք իրենց բռնած ճամբուն հետեւեցաւ, և մինչև երեկոյ ի զուր փնտոելէ վերջ ամէնն ալ ետ դարձան:

Բայց Սևանայ մէջ ալ մեծ յուսախարութիւն մը կը սպասէր Մխիթարայ. հոն ալ չգտաւ իր այնքան եռանդեամբ փափաքած հոգեսիրութիւնը: Այն ատեն ճարահատած գիշեր ու ցորեկ արտասուալից Աստուծոյ դիմաց ինկած կը պաղատէր. Ով տէր իմ, կ'ըսէր, ինչ պիտի ըլլայ

ինձ, կամ ես ինչ ընեմ որ հոս ալ չըգտայ իմ սրտիս փափաքը. որո՞ւ դիմեմ, Տէր իմ բարերար, բաց ի քեզմէ որ լոյս ես խաւարելոց և առաջնորդ կենաց: Եւ մինչդեռ օր մը եկեղեցւոյ մէջ Ս. Աստուածածնայ պատկերի մը դիմաց ծնրադիր կ'աղօթէր այսպէս ու կը հեծէր, և արցունքն աղբիւրի պէս կը հոսէր աչքերէն, յանկարծ երևցաւ իրեն Ս. Աստուածածին, ծաղկէնկար պատմուճան մը հագած, քովն ալ երկու կուսանք, որոնք իրեն ըսին թէ ինքն է Աստուածամայր ամենասուրբ Տիրուհին: Մխիթար խոնարհութեամբ իր անձին ոչնչութեան մէջ ընկղմած՝ անպատմելի ուրախութեամբ լեցուեցաւ տեսնելով Ս. Կոյսը, որ մայրական գութով մօտեցաւ իրեն և մխիթարելով ու քաջալերելով զինքը, խնդրէ՛, ըսաւ, ինչ որ կ'ուզես և պիտի կատարեմ: Այն ատեն աստուածային լոյս մը ծագեց սրտին մէջ, բացաւ ամբիժ շրթութունքն ու թոթոկեց. Մայր իմ, չեմ գիտեր թէ ինչ կարևոր է ինձ և օգտակար՝ որպէս զի խնդրեմ. այն կ'ուզեմ ինչ որ Դու կ'ուզես, և այն կը խնդրեմ ինչ որ Դու գիտես թէ ինձ պիտոյ է և կ'ուզես տալ: — Բարի է, պիտի կատարեմ այդ խնդրուածքդ, պատասխանեց զթած Տի-

րուհին և վերացաւ: — Այն վայրկեանէն լեցուեցաւ Մխիթարայ սիրտն անպատմելի ուրախութեամբ և արիութեամբ. և այդ տեսիլքն անջնջելի դրոշմուեցաւ իւր մտաց առջև, և ապագային՝ ամէն վշտաց ու նեղութեանց մէջ այնու կը մխիթարուէր ու կը զօրանար:

Վստահացած Ս. Աստուածածնայ մայրագութ պաշտպանութեան վրայ, այլ ևս հոն մնալն ալ աւելորդ տեսնելով որոշեց դառնալ ի Սերաստիա: Երբ հասաւ Բասենոյ վանքը, որ Կարինէն մէկ օր հեռու է, տեղւոյն Մելքիսեթ եպիսկոպոսը, Մխիթարայ շնորհալի կերպէն ու խօսուածքէն ճանչնալով անոր հոգւոյն վեհութիւնը, սիրտը կապուեցաւ անոր հետ և անոյշ խօսքերով հայրաբար յորդորեց զինքը որ հոն մնայ և վանքին տղայոց դաստիարակ ըլլայ: Մխիթար յանձն առաւ անոր խնդիրքը, մանաւանդ այն պատճառաւ՝ որ հոն եկեղեցւոյն մէջ Ս. Աստուածածնայ պատկեր մը կար ճիշտ նման, ինչպէս որ երևցած էր իրեն Սևանայ մէջ: Հոս առաջին անգամ սկսաւ Մխիթարայ առաքելութեան հոգին փայլիլ. ամենայն եռանդեամբ կ'աշխատէր որ այդ տղոց սրտերուն մէջ առաքինութեան և ուսմանց սէրը տոգորէ. աւելցած ժամանակն ալ

արօթքով կամ մտածականով և օգտակար ընթերցումով կ'անցնէր: Եպիսկոպոսն ալ երբ իր թեմերուն հոգևոր այցելութեան կ'ելլէր, միշտ հետը կ'առնուր նաև ըզ-Մխիթար, որ այն միջոց դեռ տասնութ տարեկան էր, և ժողովրդեան զիմաց անոր քարոզել կու տար. որովհետև ինքը Տովրիթայ պատմութենէն զատ ուրիշ բան չէր գիտեր և ամէն տեղ զայն կը պատմէր: Ժողովուրդն զմայլած Մխիթարայ հոգեշահ խրատներէն, յայտնապէս կ'ըսէին որ զինքն իրենց եպիսկոպոս պիտի ընեն, երբ տարիքը հասնի: Սակայն որչափ տարբեր կը մտածէին իրենք և Մելքիթար, որուն սրտին մէջ այնքան արմատացած էր խոնարհութիւնը՝ որ մըտքէն իսկ չէր կրնար անցնել թէ ինքը հոգևոց առաջնորդ ըլլալու սահմանուած էր. նա խոնարհ հնազանդութեան մէջ զիտէր իր հոգւոյն յառաջադիմութիւնը, և ամէն փառք ու պատիւ, առաքինութեան դէմ լարուած որոգայթ կը ճանչնար:

Մէկուկէս տարի եղած էր արդէն իր Բասեն գալը երբ յանկարծ լուր մ'եկաւ Սերաստիայէն որ իր դաստիարակ կուսանաց կրտսերը վախճաներ է և գերեզմանին վրայ լոյս կը ծագի: Այլ ևս չէր կրնար

գիմանալ. Ի զուր **Մե**լըխեթ եպիսկոպոսն լալով կը թախանձէր որ հոն մնայ. **Մը-**խիթար պէտք էր փութով **Սե**բաստիա դառնալ և գէթ միւս քրոջ յետին օրհնութիւնն առնուլ և անոր հոգեխօս բերնէն գէթ վերջին անգամ մ'ալ լսել սրտին անդորրացուցիչ խրատներ: **Շատ** նեղութիւններ քաջած էր մինչև այն ատեն և սրտին մէջ ունէր վիշտեր որոնց փոխաբէն սփոփիչ խօսքի մը պէտք ունէր և Աստուած կատարեց իր սիրելի ծառային այս ջերմեռանդն փափաքը. և **Սե**բաստիա գալով իսկոյն մխիթարուեցաւ իր սրտին բովանդակ վիշտերը բանալով այդ օրհնեալ կոյսին որ զինքը քաջալերեց և փարատեց իր տարակոյսները: **Սակայն Սե**բաստիոյ մէջ ալ **Աստուած** զեռ ուրիշ ծանրագոյն փորձ մ'ալ պահած էր իրեն համար: **Մխիթար** գեղեցիկ ազամանդ մ'էր որ վշտաց շփուելով աւելի շքեղ պիտի փայլէր:

Իջմիածնայ մէջ առած աչքի ցաւը թէպէտ կամաց կամաց նուազած էր բայց բոլորովին չէր առողջացած և երբեմն երբեմն դարձեալ կը ծանրանար, ինչպէս եղած էր Բասեն կեցած վերջին ժամանակները և **Սե**բաստիոյ մէջ ալ աւելի ծանրացաւ: **Որովհետև** անընդհատ առա-

ւտէն մինչև ճաշու ժամը **Ս. Գիրք** և **Ս. Հարց** գրածները կը կարդար և կ'օրինակէր, կամ իր կողմանէ բաներ կը գրէր, ճաշէն վերջն ալ իսկոյն նորէն կը նստէր նոյնպէս աշխատելու մինչև երեկոյ, դարձեալ աչքերը լեցուեցան արիւնով և հետըզհետէ գէշնալով բոլորովին խաւարեցան և ստիպուեցաւ **Ս. Նշանու** վանքը թողուլ և դառնալ իր ծնողաց քով՝ որպէս զի խնամուի: **Գիրքին** է գուշակելը թէ ո՞րքան սրտի ցաւ ու կսկիծ կ'ունենային ծնողքը և ինչ դառն արտասուք կը թափէին, երբ իրենց սիրելի որդւոյն աչքերը, հակառակ ամէն սիրալիւր մարդկային խնամքներու, բոլորովին այսպէս խաւարեցան, և ինքը կ'ըսէր թէ բնաւ լոյս չեմ տեսներ: **Իսկ** ինքը **Մխիթար** միշտ անխռով ու հանդարտ, **Աստուծոյ** ձեռքէն կ'ընդունէր ամէն բան և արիւկան համբերութեամբ ու համակամութեամբ տանելով ամէն ցաւոց՝ ինքզինքը զոհ կը նուիրէր **Աստուծոյ** սուրբ կամաց, և կը յորդորէր նաև զամէնքը որ իրեն հետ փառք տան **Աստուծոյ** և օրհնեն իւր սուրբ կամքը: Բնաւ իր հոգևորական և կրօնաւորական պարտքերէն մէկը զանց չէր ընել, այլ առանձնացած տանը մէկ անկիւնը, երկար ժամեր անդադար ազօթ-

քի և սուրբ մտածութեանց կը պարապէր: Եթէ յանկարծ կարդալ գիտցող մը գար իրենց տունը, անոր կարդալ կուտար Ս. Գրոց և Ս. Հարց այլ և այլ մասեր և զանոնք բերնուց կը սորվէր շուտով. այսպէս սորվեցաւ գրեթէ ամբողջ Յիսուս Որդի գիւրջը: Երբեմն ալ ինքն իր կողմանէ հոգևոր տաղեր և ոտանաւորներ կը շինէր և անոր գրել կուտար. այս ժամանակ շինեց նաև Ս. Աստուածածնայ այն գեղեցիկ այբուբենական ոտանաւոր տաղը, որուն առաջին մասին երկրորդ տողերը կը կազմեն միևէկոյրն էի ուխտեցի, զի ի կուսեղ յայս տացցի: Այսպէս Աստուծոյ կամքը մագնէս մ'էր որ առ ինքն կը ձգէր անոր ամէն իղձերն ու մտածութիւնքը. այսքան դառն վիճակի մէջ երբէք պզտիկ անհամբերութիւն մ'իսկ չցուցուց, այլ ամէն բան Աստուծոյ ձգած՝ կը խնդրէր միշտ որ իւր սուրբ կամքը կատարուի իրեն վրայ. այնչափ միայն կը խնդրէր լոյս տեսնալ որ առանց ուրիշներու նեղութիւն պատճառելու կարենայ մինչև եկեղեցի երթալ, սակայն այս ալ եթէ իւր սուրբ կամքն է: Բայց Աստուած որ միշտ բարեգութ հայր մ'է կրնա՞ր միթէ զիմանալ տեսնելով իր սիրելի ծառային քաշած նեղութիւնքը:

Հասած էր ժամանակն որ իւր համբերութիւնը վարձատրուի. մի քանի ամիս այսպէս կուրցածի պէս մնալէ վերջ յանկարծ կամաց կամաց սկսաւ դարձեալ լոյս տեսնալ, և քիչ ատենէն ալ բոլորովին աղեկնալով նորէն առանձնացաւ Ս. Նշանի վանքը:

Հագիւ քանի մ' ամիս անցած էր, երբ հոն հասաւ նաև Յովնան անունով երիտասարդ և առաքինի վարդապետ մը, որ կ'ուզէր Երուսաղէմ՝ երթալ ուսմանց համար. սա Մխիթարայ հետ այն աստիճան սիրով կապուեցաւ որ չուզելով իրմէ բաժնուիլ շատ աղաչեց որ իրեն հետ միասին երթայ: Մխիթար թէպէտ միտք չունէր Երուսաղէմ երթալու, որովհետև այլ ևս յուսահատած էր ազգային վանքերու մէջ իւր հոգևոյն ու մտաց ճարակը գտնելու, այնու հանդերձ զիջաւ իր բարեկամին աղաչանացը և յանձն առաւ հետը երթալ: Կը յուսար որ կէս ճամբան անոր միտքը փոխել կուտայ և միասին՝ Երուսաղէմի տեղ Հոովմ կ'երթան, ուր որ պզտիկուց ի վեր փափաք մ'ունէր երթալու, և այս փափաքը սաստիկ աւելի վառուած էր վերջերս՝ տեսնելով մէկ քանի Յիսուսեան քահանաներ և անոնցմէ լսելով այնտեղի դպրոցներու

մէջ աւանդուած բարձրագոյն ուսումներն և եկեղեցական արարողութեանց պայծառութիւնը: Ուստի կարևոր պատրաստութիւնքը տեսնելով՝ ճամբայ ելան միասին և քիչ ատենէն Յովնան վարդապետ ալ համոզուեցաւ Մխիթարայ խորհուրդին, բայց բոլորովին տարբեր էր Աստուծոյ խորհուրդը. աներևոյթ հայրական ձեռք մը կ'առաջնորդէր միշտ Մխիթարայ և կը պահպանէր զինքը, որովհետև սահմանուած էր մեծ օժանդակ մ'ըլլալու իր ազգին վերանորոգութեան և լուսաւորութեան. և հիմայ Հոովմ երթալը, փոխանակ օգտակար ըլլալու կրնար զինքը բոլորովին իւր ազգէն անջատել: Այս բանս յայտնի կերպով ալ Աստուած իրեն յայտնեց քիչ ատեն վերջ Յիսուսեան քահանայի մը ձեռքով, որովհետև երբ սա իմացաւ որ կը փափաքի Հոովմ երթալ և քննելով տեսաւ անոր եռանդուն աստուածաիրութիւնը և հոգւոց փրկութեան համար ունեցած անձնանուիրութիւնը, տեսաւ նաև իւր ուղղափառ հաւատոց մէջ ունեցած պայծառ գիտութիւնն, յորդորեց և համոզեց զինքը որ առ այժմ մէկդի թողու այդ գաղափարը և անսալով Աստուծոյ իրեն տուած ներշնչմանը, ջանայ իր ազգին մէջէն իրեն նման հոգելից քա-

րողիչներ պատրաստելու: Այս եղաւ այն բարի սերմը որ Մխիթարայ սրտին մէջ բողբոջեցաւ և պտղաբերեց շուտով իր կազմած միաբանութիւնը:

Մխիթար այն միջոց պարզ սարկաւազ մ'էր, բայց հոգետես անձինք արդէն իսկ իր մէջ կը տեսնէին ապագայ կատարեալ առաքեալը:

Բայց առ այժմ դառնանք մեր պատմութեան, որովհետև այս ճամբորդութիւնը առիթ մ'եղաւ յորում զանազան կերպերով Մխիթարայ հոգին փայլեցաւ և ըզմայլեցուց իր առաքելութեանց բուրմամբ: Եղբայրսիրութիւն, խոնարհութիւն, համբերութիւն, արիւթիւն՝ այնքան կատարեալ կերպով փայլեցան իր վրայ որ դեռ տասնութը տարեկան պատանի մ'էր, որքան հագիւ կը տեսնուի մեծ սուրբերու վարուց մէջ: Մալաթիա չհասած սրբնթաց գետ մը կար որ զարնանային եղանակն ըլլալով սաստիկ յորդացած էր. Մխիթար տեսնելով որ Յովնան վ.ի ձին շատ տկար է, իսկոյն իր զօրաւոր ձին անոր տուաւ իսկ ինքը անոր տկար ձիուն վրայ նստած սկսաւ գետէն անցնիլ: Բայց քիչ մնաց որ այս եղբայրասէր անձնանուիրութիւնը իրեն մահուան պատճառ ըլլար. հագիւ գետին կէսը հա-

սած էր, բուն յորձանուտ հոսանքին առջև, ձին տապալեցաւ և ինքը խղղուելու վտանգաւ հազիւ կրցաւ լողալով ինքզինքը դարձեալ ցամաք ձգել. բայց բոլոր իր գրուածները յորձանքը տարաւ, և ինքը թրջած ողողուած ստիպուեցաւ մինչև Մալաթիա երեք ժամուան ճամբայ կրտրել թաց զգեստներով:

Բերիա հասնելով ստիպուեցան երեք ամիս հոն մնալ մինչև որ պատրաստ նաւ մը գտնեն: Մխիթար հոս ալ ձեռքէ չըթողուց իր սովորական մեռուցումներն ու ջերմեանդուժիւնքը, մանաւանդ թէ ալ աւելի շատցուց զանոնք: Իր մարմնոյն վրայէն խայթոցաւոր քուրձ մը կը հագուէր, բայց գոհ չըլլալով անկէ, Բերիոյ մէջ գտաւ բարեպաշտ մէկը որ իրեն համար կաշիէ զգեստ մը շինեց կուրծքին վրայ երկու հատ պզտիկ խաչերով և կոնակին վրայ խոշոր խաչ մը, բոլորն ալ երկաթէ սուր սուր խայթոցներով կազմուած, և սկսաւ զայն կրել: Սոյն օրը որ ղէպի կիպրոս ճամբայ պիտի ելլէին, Բերիա հասաւ Սսոյ կաթողիկոսը իրեն օգնական եպիսկոպոսով մը և միասին նաւ մտան ղէպի Հոովմ երթալու համար: Կաթողիկոսը իսկոյն ետէ եղաւ որ Յովնան վարդապետն ու Մխիթար

սարկաւազը իրեն ձգէ, խոստանալով անոնց որ մէկը եպիսկոպոս կը ձեռնադրէ և միւսն ալ քահանայ, որպէս զի շքեղութեամբ ու բազմութեամբ Հոովմ մտնայ: Յովնան վարդապետ յանձնառու եղաւ, բայց Մխիթար բոլորովին մերժեց՝ սաստիկ խոնարհութեամբ, ինքզինքը դեռ անպատրաստ համարելով քահանայական պատիճանի: Կիպրոսի մէջ կատարուեցաւ Յովնան վարդապետի եպիսկոպոսական օծութիւնը շատ հանդիսաւոր կերպով, և այն օրը եղաւ գրեթէ վերջինն իրենց մըտերմական հղբայրութեան: Մխիթար սաստիկ ջերմէ բռնուելով ստիպուեցաւ հոն մնալ, մինչ Յովնան եպիսկոպոսը արտասուալից գրկախառնութեամբ տուաւ իր հրաժարական ողջոյնը և նաւը մեկնեցաւ ղէպի Իտալիա: Օտար երկրի մէջ, անօգնական, միայնակ, լքուած և մանաւանդ թէ հալածուած ու անարգուած, Մխիթար կրեց այնպիսի ցաւեր, զորս անկարելի է նկարագրել. իր հոգւոյն արիւնքիւնը և Աստուծոյ պահապան նախախնամող ձեռքը միայն եղան իրեն անբաժան ընկերները: Ս. Մակար վանքին կրօնաւորները, որոնց քով բերած էին հիւանդ ու մահամերձ Մխիթարը, գիտնալով որ նա ուղղափառ է և Քաղկեդոնի ժողով-

քին պաշտպան, ատելութեան հոգևով վա-
ռուած չուզեցին բնաւ երեսը նայիլ. վան-
քին տանիքին վրայ շինուած խոնաւ՝
խարխուլ սենեակ մը տուին իրեն, ուր
ոչ կապերա մը կար և ոչ ծածկոց մը
որ խեղճ հիւանդը վրան առնուր, և ա-
մէն կողմէն հովը կը փչէր և անձրևը կը
կաթէր: Չկար մէկը որ իրեն ուտելիք մը
բերէր, այլ ստիպուած էր ինքն անձամբ
երթալ խոհանոց և հոն ծառաներէն պա-
տառ մը հաց խնդրել անօթութենէ չը-
մեռնելու համար: Ծառաներն ալ արե-
ղաներէն աւելի փափուկ սիրտ չունէին,
առանց նայելու իր խեղճ ոգեսպառ վի-
ճակին կը նեղանային ու կը յանդիմա-
նէին զինքը թէ ինչո՞ւ այլոց հետ հասա-
րակաց սեղանի ժամանակ չգար, և նա-
խատինքներով առջևը կը նետէին կտոր
մը գարիէ հաց և աղած ձիթապտուղ ու
րոնք աւելի ևս կը սաստկացնէին Չերմը.
բայց ինքը Աստուծոյ դիմաց արտասուա-
զին շնորհակալութեամբ կ'ուտէր զանոնք
և բերնէն փոքրիկ տրտունջ մը չէր հա-
նէր: Անգամ մը Եփեսոսի Ս. Ժողովքին
տօնն ըլլալով, արեղաները այն ժամա-
նակի սովորութեան համաձայն եկեղեցւոյ
մէջ երգեցին շարականի յաւելուած երեք
մոլորական տունները որոնց մէջ նգովք կը

կարդացուի Քաղկեդոնի Ժողովքին և մա-
նաւանդ Ս. Լևոն քահանայապետին: Ժա-
մերգութիւնն աւարտելէ վերջ ամէնքը
խուռն բազմութեամբ թափեցան Մխիթա-
բայ խուցը և կը բռնադատէին որ ինքն
ալ այն տունները երգէ: Չերմին ամենէն
սաստիկ ժամանակն էր և խեղճը գրեթէ
մահամերձ կը տառապէր, սակայն ճըշ-
մարտութեան սէրը վառեց դարձեալ զին-
քը, ուժ տուաւ իր անձին և բանալով
հոգեբուղիս բերանը առանց ակնածութեան
յանդիմանեց անոնց չարութիւնն ու տը-
գիտութիւնը. մի առ մի բոլոր Ս. Հայ-
րերու խօսքերով բացատրեց անոնց Ս.
Լևոնի և Քաղկեդոնի վարդապետութիւնը
և այնպիսի կորովով և այնքան իմաս-
տութեամբ և հմտութեամբ խօսեցաւ, որ
ամէնքը ափշած ու պապանձած գլուխ-
նին կախած ետ դարձան և այլ ևս չը-
համարձակեցան հաւատքի համար նեղել
զինքը: Բայց հիւանդութիւնը օրէ օր կը
ծանրանար՝ բոլորովին անխնամ մնալով.
Չերմը կը սաստկանար այն աստիճան որ
Մխիթար բոլորովին ինքզինքը կորուսած,
առանց ըրածը գիտնալու կ'ելլէր խուցէն
դուրս և քաշկրտուելով կ'երթար մինչև
պարտէզ ու կը նետուէր աւազանի մէջ ուր
սառն ջուրի ազդեցութեամբ սաստիկ դո-

դով կը զգաստանար և զուրս ելլելով ա-
 ւագանին քով կ'իյնար կը մնար աւելի
 մեռած քան կենդանի. և չորս կողմը կը
 վխտային օձերը: Երկար ժամեր այսպէս
 մնալէ վերջ՝ հագիւ քիչ մը ուժ կը զգար
 վրան դարձեալ սողոսկելով ու քաշկըր-
 տուելով մինչև իր խուցը երթալու: Եւ
 այս հանդիպեցաւ շատ անգամ և արե-
 դաները կը տեսնէին, բայց ոչ ոք կը զը-
 թար վրան: Աստուած ինքը միայն կը
 պահպանէր իր ծառան որ այսքան նե-
 ղութեանց ու տառապանաց մէջ անգամ
 անդադար կ'աղօթէր և Ս. Կուսին մխի-
 թարական տեսիլքին յիշատակաւ կը քա-
 ջալերուէր: Բարեբաղդարար քիչ ատենէն
 հոն եկաւ եպիսկոպոս մը՝ որ տեսնելով
 Մխիթարայ թշուառ վիճակը, որ բոլորո-
 վին հիւժած ու կմախք դարձած օրէ օր
 կրնար մեռնիլ, զթացաւ վրան և սիրտը
 ելած սկսաւ հայրաբար խնամել զինքը.
 նոյն իսկ ինքն անձամբ կ'երթար խոհա-
 նոց և իր ձեռքով կը պատրաստէր անոր
 պէտք եղած սնունդը: Այսու հոգի առա-
 խեղճ պատանին և քիչ ժամանակի մէջ
 այնքան զօրացաւ, որ սիրտ ըրաւ թողլու
 այդ վանքը և դառնալու իր հայրենիքը,
 ուր վստահ էր որ իր ծնողաց քով պիտի
 գտնէր ամէն խնամք ու գուրգուրանք: Ի

զուր է ըսել թէ ո՞րքան տառապեցաւ այս
 դարձի միջոց. ամիսով ճամբու համար
 չունէր ոչ ձի, ոչ դրամ, ոչ ուտելիք և
 ոչ զգեստ. հագուստները բոլոր մաշած ու
 բզրտուած էին. կօշիկները ժայռերու, ձո-
 րերու մէջ քալելէն բոլորովին պատտե-
 ցան և ստիպուեցաւ նետել զանոնք ու
 բոկոտն քալել: Քանի քանի անգամներ
 կիսամեռ ինկաւ ճամբուն վրայ. բայց
 միշտ Աստուծով զօրացած, օրհնելով իր
 սուրբ կամքը, շարունակեց ճամբան և հա-
 սաւ Սեբաստիա: Քաղքին մէջ շատոնց
 լուր տարածուած էր որ Մխիթար կի-
 պրոսի մէջ ծանր հիւանդացած ու մեռած
 է, և զեռ այն առաւօտը այս տխուր լու-
 րը հաղորդած էին նաև իրեն մօրը: Հա-
 ռաչանք, լաց ու ողբեր իրենց տունը կը
 լեցնէին երբ յանկարծ ներս մտաւ Մխի-
 թար, աւելի կմախք՝ քան կենդանի մարդ,
 և ինկաւ ոգեսպառ մօրը գերկը, որ չէր
 կրնար իր աչքերուն հաւատալ: Ընտա-
 նեկան գորովն ու խնամք շուտով բժշկե-
 ցին դարձեալ զինքը և նորէն բոլորովին
 առողջացած քաշուեցաւ Ս. Նշանի վանքը,
 և հոն սկսաւ դարձեալ շարունակել իւր
 առաքինասէր վարքը ալ աւելի եռան-
 դեամբ: Աստուծոյ շնորհքը արևու լու-
 սոյն պէս կը փայլէր իր վրայ և իր սըր-

տին կրակը կը վառէր հոգևոր սիրով ամենուն սրտերը որ իրեն կը մօտենային կամ իր անոյշ խրատները կը լսէին: Հասած էր Աստուծոյ սահմանած ժամանակը զինքը հոգիներու լուսատու առաջնորդ կարգելու, և ինքն ալ զգաց սըրտին մէջ. այնպէս որ այլ ևս չկարենալով զիմադրել ժողովրդեան աղաչանաց և ամենուն յորդորներուն, յանձն առաւ քահանայութեան Ս. աստիճանն ընդունիլ շատ օրեր հոգևոր կրթութեամբ և աղօթքներով պատրաստուելէ վերջ: — 1696 ին, քսան տարեկան հասակին մէջ ձեռնադրուեցաւ քահանայ, յայտնապէս տեսնելով որ այդ էր Աստուծոյ կամքը: Ի զուր էր այլ ևս հրաժարիլը՝ պատճառ բերելով քահանայութեան Ս. աստիճանին բարձրութիւնը և իր հիւանդոտ առողջութիւնն ու մանաւանդ տարիքին պզտիկութիւնը. ժողովուրդը այն աստիճան իր բարոզներէն ոգևորուած էր՝ որ իրեն այսպիսի խոնարհական հրաժարումը փոխանակ զանոնք իրենց զիտումէն ետ կեցնելու, ալ աւելի կը բորբոքէին:

Չեռնադրութեան վայրկենէն՝ բոլորովին նոր արիութեան հոգի մ'իջաւ Մխիթարայ վրայ. արդէն իսկ եռանդուն տաք սիրտը հնոց մը դարձաւ աստուածսիրու-

թեան և եղբայրսիրութեան: Ըմբռնած՝ իրեն վիճակին բարձրութիւնն ու սրբութիւնը, և թէ ինչպիսի մեծ ու ծանր պարտք յանձն առած է քահանայութեամբ Աստուծոյ առջև, ամենայն եռանդեամբ ու խոնարհ աղօթիւք և զանազան մեռելութեամբք Աստուծոյ շնորհքը և օգնութիւնը կը խնդրէր. անդադար կ'աշխատէր ու կը գործէր եռանդեամբ՝ ժողովրդեան հոգևոր պիտոյքը լեցնելու, և իր բարի վարուց օրինակաւ ու հոգելից խրատներով ամենուն կը սորվեցնէր առաքինութեան ու սրբութեան ճամբան:

Մեր երկրի շատ կողմերը քալած էր արդէն Մխիթար, երբ դեռ սարկաւագ էր, որպէս զի կարենայ հոգևոր կենաց և ուսմանց առաջնորդ մը գտնել. բայց իրեն այնչափ հոգնութիւնն ու տառապիլն անօգուտ եղած էր: Տեսած էր ամենէն աւելի հոչակաւոր վանքերը և այլ և այլ տեղերու քահանայից տգիտութիւնը և իրենց սուրբ աստիճանին անարժան վարքը: Ժողովուրդն ալ ամէն կողմ լքուած առանց հոգևոր առաջնորդութեան, պառակտուած կրօնական խընդիրներով՝ որոնք չէր հասկնար և որ սխալ բացատրուած էին իրեն, և որ աւելին է, թանձր տգիտութեամբ՝ ամէն

տեսակ ախտից ու մոլութեանց մէջ ընկողմած էր: Ազգին այս խեղճութիւնը տեսնելով Մխիթար, կու լար ու կ'աղօթէր միշտ. իսկ հիմայ որ քահանայութեամբ իրեն յանձնուած էր հոգևոց փըրկութեան գործը, անդադար արտասուօք լոյս կը խնդրէր Աստուծոյ և կը մտածէր որ ինչպէս դարման մ'ընէ այս խեղճութեան: Սակայն Աստուած փութով լուսաւորեց զինքը Հոգւոյն Սրբոյ ներշնչմամբ. գիտցաւ որ ինքն անձամբ չկրնար հասնիլ ամէն կողմ. և թէ ազգին այսպիսի թշուառութեան ուրիշ դարման չկայ, բայց եթէ սուրբ և գիտուն քահանաներ պատրաստել՝ ու զրկել զանոնք ժողովըրդեան մէջ, որ թէ՛ քարոզութեամբ հաւատացեալները խրատեն և թէ՛ ուսմամբ դաստիարակեն ու լուսաւորեն երիտասարդութիւնը: Այս խորհուրդն օրէ օր ալ աւելի արմատացաւ իրեն սրտին մէջ, և Ս. Աստուածածնայ մայրական պաշտպանութեան վրայ վստահացած՝ ուզեց վանք մը հաստատել որ ըլլայ միանգամայն թէ՛ առաքինութեանց և թէ՛ գիտութեան օթեան մը, ուր եռանդուն սրտեր պատրաստուին Աստուծոյ փառաց և ազգին օգտին համար անձնանուիրութեամբ աշխատելու:

Կա՛յ քան զայս աւելի վսեմ գաղափար մը. սակայն Աստուած միայն կրնար ներշնչել զայս Մխիթարայ պէս մէկու մը, որ՝ մարդկօրէն դատելով, զուրկ էր ամէն կարևոր միջոցներէ այսպիսի ծանր գործ մը զլուխ հանելու. շունէր ոչ մէկ դրամ և ոչ ալ ազդեցիկ՝ եկեղեցական կամ աշխարհական ձեռնադրուներ. Աստուած միայն իր հայրենի նախախնամութեամբ կը տնօրինէր ամէն ինչ իւր այս սուրբ ներշնչումն ի գլուխ հանելու համար: Բայց դեռ շատ բան պիտի կրէր Մխիթար, շատ նեղութիւններ պիտի քաշէր մինչև որ իր սուրբ նպատակին հասնէր: Յաղթանակի պսակները կը զրուին միայն քրտնալից ճակատներու վրայ. Մխիթար պայծառ տեսաւ իր առջև բացուած տաժանակիր ասպարէզը, բայց աստուածաշին սիրով վառուած՝ արիաբար նետուեցաւ ամէն վշտաց զիմաքրաւելու. Աստուած զինքը կը դրդէր, Աստուած ինքը պիտի հասցնէր վախճանին: Այս վայրկեանէն կազմուեցաւ Մխիթարայ դրօշակը, իր և իրեն միաբանութեան գործունէութեան նշանաբանը, Աստուծոյ և Ազգի՝ համար Սրբուրեանք ու Գիտուրեանք:

Մխիթար սակայն այսպիսի վսեմ գաղափարի առջև, զիտնալով հանդերձ որ

Տեսիլք Տիրամօր առ Մխիթար:

Աստուած էր զինքը զրդողը, հեռու էր բոլորովին փառասիրութեան, յանձնապաստանութեան զգացումներէ. ընդհակառակն իր յատուկ խոնարհութեամբ՝ ոչինչ ու անկարող գործիք մը կը ճանչնար ինքզինքը Աստուծոյ ձեռքին մէջ, և անդադար կը պաղատէր որ Աստուած ինքը յարուցանէ կարող անձ մը որուն ձեռքին տակ ամէն անձնանուէր եռանդեամբ ու հպատակութեամբ աշխատելու պատրաստ էր ինքը: Ի զուր այս դիտմամբ դիմեց զանազան վարդապետներու և եպիսկոպոսներու, որոնց աստուածսիրութեան ու գիտութեան համբաւը իրեն յոյս մը կու տար որ կարենայ իրեն նեցուկ ունենալ զանոնք: Ի զուր երկայն ժամանակ դարձեալ թափառեցաւ Հայաստանի և Փոքր Ասիոյ ամէն կողմ, և մինչև իսկ Պօլիս ալ եկաւ: Առաջարկեց Մարգար եպիսկոպոսին, որ իրեն վարդապետական գաւազան տուած էր, և խաչատուր վարդապետի՝ որ Հռովմէն եկած էր, իրեն գաղափարը և խնդրեց պաղատեցաւ որ անոնք յանձն առնուն նոր հաստատուելիք միաբանութեան մեծաւորն ըլլալ. բայց անոնք՝ գովելով հանդերձ իւր եռանդը, փոխանակ օգնելու՝ նոյն իսկ կը ջանալին զինքը ետ կեցնել այդ գործէն՝ վհա-

տեցուցիչ խօսքերով. որովհետև առանց դրամ ունենալու անկարելի կը սեպէին յաջողիլը: Այսպէս Մխիթար լքուած ամենէն՝ մնաց դարձեալ ինքը միայնակ այս աստուածային ներշնչումը կատարելու, հաստատուն վստահութեամբ Աստուծոյ և Ս. Աստուածածնայ հովանաւորութեան վրայ, որոնք արդեամբ՝ կը զօրացնէին զինքը միշտ, և որքան արտաքին դժուարութիւնք յառնէին այնքան աւելի արիութիւն կը ներշնչէին իրեն, որովհետև գործը աստուածային էր:

Արդէն իսկ իր առաջին քարոզներէն սկսեալ նոր եռանդ մը սկսաւ վառուիլ ժողովրդեան սրտերու մէջ. շատ մեղաւորներ լսելով իր հոգելից խրատները դարձի կու գային և ամէնքը որ հոգևոր վիշտեր ու տագնապներ ունէին զինքը կը փնտռէին և նա ամենուն պիտոյից համար ունէր անոյշ խօսք մը, մխիթարիչ սփոփիչ խրատ մը. արիութիւն կը ներշնչէր վհատեալներու, կը փարատէր տարակոյմները և կը լուսաւորէր սգէտները: Բոլորովին տարբեր այն ժամանակին ազգային վարդապետներէ, և լցուած սուրբ Հայրերու հոգևով՝ կը քարոզէր ամենուն սէր և հաշտութիւն, որ զորմութիւն թշուառներու, ներողամտու

թիւն ու բարերարութիւն ընկերաց նկատմամբ. Ս. Գրոց խօսքերով կը ցուցնէր որ ով որ ընկերին չարիք կ'ընէ չկրնար Գրիստոսի հաւատացեալ ըլլալ. կը սորվեցնէր ամենուն թէ ինչպիսի պատրաստութեամբ ու եռանդեամբ պէտք է մերձենալ Ս. Խորհուրդներու, միով բանիւ իր խօսքը զովացուցիչ շնորհաց ջուրն էր որ առատապէս կ'իջնէր այդ ցամքած հոգիներու վրայ և առաքինութեան զգացումներ կը բուսցնէր հոն: Ամենէն աւելի կը ջանար հաւատացելոց սրտին մէջ սոգորել Յիսուսի չարչարանաց մտածութիւնը և Ս. Աստուածածնայ ջերմեռանդութիւնը. ինքը եղաւ որ շատ տեղ մըտցուց Ողոյն Գեղ Մարիամ հրեշտակային աղօթքն ըսելու սովորութիւնը: Եւ որպէս զի աւելի դիւրացնէ ջերմեռանդութիւնը՝ գեղեցիկ աղօթքներ ու տաղեր կը գրէր և անոյշ եղանակներ յարմարցնելով անոնց կը սորվեցնէր ժողովրդեան, որ մինչև այսօր դեռ տեղ տեղ եկեղեցիներու մէջ կ'երգէ զանոնք: Հիւանդներու համար ունէր յատուկ գուլթ. կը խնամէր զանոնք ու կը մխիթարէր՝ քաջալերելով և սփոփելով. ծայրագոյն անձնանուիրութեամբ սքանչելի երեցաւ մանաւանդ ժանտախտի միջոց, վազելով ամենուն քով և

խնամելով՝ մինչև որ ինքն ալ բռնուեցաւ և միայն Աստուծոյ պահպանութեամբ առողջացաւ առանց մարդկային դեղերու: Այս առթիւ տեսնուեցաւ իր վրայ թէ ո՞րքան լի էր աստուածային սիրով՝ անձայն համակամութեամբ և միշտ Աստուծոյ Սուրբ կամքն օրհնելով և բնաւ տրտունջ մը չհանելով բերնէն մարդկանց ապերախտութեան դէմ, որ մինչդեռ ինքը իր անձը զոհած ուրիշները խնամելու համար բռնուած էր ժանտախտէ, չգտնուեցաւ անոնցմէ մէկը որ փոխադարձ զինքը խնամէ. միայն իր քովն անդադար կը հըսկէր իրեն աշակերտ պատանի մը:

Մխիթար այլ և այլ կողմեր քարոզութեան համար պտըտելով շատեր աղաչեցէին որ իբրև աշակերտ ընդունի զիրենք, բայց նա այսպիսիներու մէջէն ընտրեց միայն երեք չորս պատանիներ որոնք ճըշմարիտ կողման շնորհքը կը ցուցնէին վրանին՝ աստուածսիրութեամբ: Երբ տեսաւ որ ամենևին յոյս չկայ օտարներէ իր մեծ գաղափարը գլուխ հանելու համար, որուն անհրաժեշտ կարևորութեան վրայ օրէ օր աւելի համոզուած էր, թողուց այլ ևս ամէն փորձ և դարձաւ նորէն Պոլիս, յանձնելով իր աշակերտաց՝ որոնց մին արդէն քահանայ ձեռնադրուած էր՝ որ

զան և հոն միանան իրեն. միտքը դրած էր այլ ևս հոն հաստատել վանատուն մը ուր իրեն աշակերտները դաստիարակելէ վերջ կարենայ զանոնք զրկել Հայաստանի զանազան կողմեր քարոզութեան համար:

Մխիթար վարդապետի համբաւը Պոլսոյ մէջ դեռ ամենուն բերանն էր, իր առաջին գալէն ի վեր, երբ յանկարծ երեցաւ հոն դարձեալ՝ մի և նոյն առաքելական հոգևով ու մի և նոյն եռանդեամբ հոգևոց փրկութեան: Հոն իսկոյն բարեպաշտներու տուած ողորմութեամբ Բերայի մէջ փոքրիկ տուն մը վարձեց, ուր ժողվեց իր աշակերտները, որոնց վրայ շուտով ուրիշներ ալ աւելցան, և սկսաւ անոնց սորվեցնել հոգևոր խրատներ և Ս. Գրոց մեկնութիւններ, հաւատոյ վարդապետութիւնները մի առ մի Ս. Գրքէ և Ս. Հայրերէ բաղուած վկայութիւններով հաստատելով: Եւ որպէս զի օտարներու աչքին չզարնէ և արգելք չըլլան, միևնոյն սենեակին մէջ ուր իրենց ումանց և հոգևոր ազօթքներուն կը զբաղէին, դրաւ նաև զիրք կազմելու գործիք, այնպէս որ երբ յանկարծ օտար մը ներս մտնէր՝ իսկոյն ամէնքը կը սկսէին թերթեր ծալել ու կարել՝ մինչև որ եր-

Թար, յետոյ դարձեալ կը շարունակէին իրենց ազօթքը կամ ուսումը: Այսպէս ամէնքը մէկ հոգևով վառուած, իրենց նպատակ դնելով Աստուծոյ փառքը և հոգիներու փրկութիւնը, սերտ եղբայրութեամբ կապուած իրարու հետ օրէ օր կը զարգանային առաքինութեանց և ուսման մէջ: Ինքը՝ Մխիթար վարդապետն ալ դուրսը եկեղեցիներու մէջ կը շարունակէր իր քարոզութիւնները շատ դարձել կատարելով մեղաւորաց և շատերու սորվեցնելով արքայութեան ճամբան: Անվհահեր և աներկիւղ արիութեամբ կը խօսէլ մանաւանդ կրօնական այն խնդիրներու վրայ որոնց նկատմամբ պառակտում կալ այն միջոց ազգին մէջ և շարունակ կը որիններ պակաս չէին: Կը բացատրէր թիւնչպէս ուղղափառները հալածողք՝ իրենք ալ նոյն վարդապետութիւնները կը դաւանին Ս. Պատարագի և Ժամբերգութեան ազօթից մէջ, և թէ ինչպէս միևնոյն վարդապետութիւնները քարոզեր են միշտ մեկ Ս. Հայրերը՝ Գրիգոր Լուսաւորչէն, Ս. Սահակէն, Ս. Ներսէսէն սկսեալ մինչև Ծնորհալի և Լամբրոնացի Ս. Հայրապետները, ամենուն խօսքերը մէջ բերելով և կը յորդորէր որ մէկգի թողով անձնական կիրքերը հետևին ճշմարտութեան

Լոյսին և վերնայ Գրիստոսի հաւատացելոց մէջէն ատելութեան որոմը: Եւ իր հոգեբուխ խօսքերը՝ աւելի զօրացած իր սուրբ վարքին օրինակովը, մեծ ազդեցութիւն կ'ընէին հաւատացելոց վրայ. շատեր կը դառնային՝ կը ճանչնային ուղղափառ վարդապետութեան ճշմարտութիւնը և ուղղափառներ՝ ալ աւելի կը հաստատուէին իրենց կրօնից մէջ:

Բայց վարդապետներէ և եպիսկոպոսներէ շատերը չէին հանդուրժեր այսպիսի ճամբարձակ քարոզչի՝ որուն սուրբ վարքը և հոգելից քարոզները յանդիմանութիւն էին իրենց անարժան վարուց: Անգամ մը Գրիգոր անունով եպիսկոպոս մը հասարակաց հակաճառութեան բռնուցաւ իրեն հետ կրօնական խնդիրներու վրայ և տեսնելով որ Մխիթարայ հմուտ և իմաստուն խօսքերուն տալիք պատասխան չունի, սաստիկ զայրացած ապտակ մը զարկաւ անոր. իսկ Մխիթար անայլայլ և անձայն համբերեց հրեշտակային հեղութեամբ մը. որուն դիմաց իսկոյն կազդեցաւ եպիսկոպոսին սիրտը, ճանչցաւ ճշմարտութիւնը և Մխիթարայ մեծ բարեկամներէն մէկն եղաւ: Ուրիշ անգամ մ'ալ ժողովուրդը սաստիկ յուզուած՝ գիշերանց ժողովք ըրեր էին որ ուղղափառ

ները մատնեն դատաւորին. հազիւ թէ իմացաւ Մխիթար այս խորհուրդը, առաւօտը կանուխ գնաց եկեղեցի և սկսաւ սիրոյ և հաշտութեան վրայ քարոզ տալ. բայց հոգիներն այնքան զրգուած էին որ իր հոգեւից խօսքերն անգամ ազդեցութիւն չըրին, և սկսաւ ժողովուրդը խուռն դուրս ելլալ դատաւորին երթալու համար: Այն ատեն աստուածային նախանձով լեցուեցաւ Մխիթար, առաւ խաչը խորանին վրայէն և վազեց ժողովրդեան առջև և ըսաւ. « Ահաւասիկ ես. եթէ կ'ուզէք ուղղափառները մատնել դատաւորին, մատնեցէք զիս ամենէն առաջ, ես եմ ուղղափառութեան քարոզողը »: Այս վրասեմ համարձակութեան վրայ լռեցին ամէնքը և դադրեցան իրենց խորհուրդէն: Սակայն քիչ տևեց այս խաղաղութիւնը, և հալածանքն աւելի սաստկացաւ՝ մանաւանդ քանի մը քահանայից դէմ որոնց մին էր նաև Մխիթար, և կ'ուզէին բռնել ու թիապարտութեան մատնել զիրենք: Իսկ հալածողներուն զլիսաւորն էր ինքը պատրիարքը, չարասէր ու կոռւարար մէկը:

Մխիթար տեսնելով որ անկարելի է Պոլսոյ մէջ մնալ, ժողովեց երեկոյ մը բոլոր իր աշակերտները, եռանդուն սրտով

մը խօսեցաւ անոնց դիմաց, յայտնեց իր նպատակը միաբանութիւնը կազմելու որ մէկ հոգևով ու մէկ սրտով Աստուծոյ փառաց և հոգիներու փրկութեան համար աշխատին. դրաւ անոնց առջև ամէն դժուարութիւններն ու նեղութիւնքը որոնց պիտի հանդիպէին եթէ ուզէին իրեն հետ միանալ այն սուրբ գործին համար, զոր հելով մինչև իսկ իրենց արիւնը՝ որովհետև սաստիկ էր հալածումը, և արիական հոգևով զօրացած ներշնչեց անոնց ամենուն սրտին մէջ ալ աստուածային քաջալերութիւն մը: Ամէնքը միաբան ծընրազիր խաչելութեան և Ս. Աստուածածնայ պատկերին առջև ուխտեցին եղբայրական միութիւնը Աստուծոյ փառաց համար. սահմանեցին իրենց նշանաբանը՝ Որդեգիրք կուսին վարդապետք Ապաշխարութեան. նուիրեցին իրենք զիրենք Աստուծոյ՝ կրօնաւորական ուխտերով և յանձնուեցան Ս. Աստուածածնայ մայրութեան խնամոց: Այն օրը սեպտեմբերի 8էր 1701ին. օր նուիրական՝ Մխիթարեան Միաբանութեան համար և տօն Ս. Աստուածածնայ ծննդեան զոր ուխտեցին ամէն տարի հանդիսապէս տօնել: Ելան ամէնքը քաջալերուած ու զօրացած Հոգևով Սրբով, և եղբայրական ող-

Ղունիւ՝ արտասուօք ցրուեցան ամէնքն ալ խոստանալով որ փութով երթան միանան դարձեալ Մոռէայի մէջ որ Վենետիկեցոց իշխանութեան տակ կը զբտնուէր և ուր կ'ուզէին հաստատել իրենց վանքը:

Այն պահուն յորում Մխիթար ելած Բերայի տունէն կը փախչէր, ճամբուն վրայ հանդիպեցան զինուորներ իրենց հայ առաջնորդով որ զինքը բռնելու կու գային. բայց Աստուած փակեց իրենց աչքերը, անցան քովէն ու գնացին առանց զինքը ճանչնալու: Երոյնպէս Ձմիւռնիայ հասնելով ստիպուեցաւ դարձեալ պահուիլ Յիսուսեանց վանքին մէջ, որպէս զի կարենայ ազատիլ զինքը փնտոողներու ձեռքէն:

Ս. Կոյսը որ մխիթարած էր Մխիթար պատանին Սեանայ մէջ երևնալով իրեն, դարձեալ մխիթարեց զինքը հիմակ ալ իւր մայրական խնամքով և ահաւոր ալեկոծութենէ մ'ազատելով զիրենք դարձեալ անվտանգ հասցուց միացուց զամէնքն ալ ի Մոռէա: Շուտով իրենց բարի վարուց և սրբութեան անուշ բոյրը հիացուց այն կողմի բարեպաշտ ժողովուրդն ու մեծամեծները, որոնք առատաձեռնութեամբ տեղ տուին Մեթոն բեր-

դարադաքին մէջ՝ որպէս զի կարենան վանք շինել ու հոն հաստատուիլ: Բայց Աստուած ուրիշ տեղ սահմանած էր Մխիթարայ համար:

Տասուերկու տարի մնացին Մեթոն՝ ուր իրենք աղքատութեամբ հանդերձ շինած էին գեղեցիկ վանք մը և եկեղեցի, և Սըբազան Քահանայապետը Հոովմէն հաստատութիւն տուած էր իրենց միարանութեանը՝ Ս. Բենեդիկտոսի կանոններուն պահպանութեամբ և Մխիթար վարդապետն անուանելով առաջին Աբբահայր: Յանկարծ նոր ամպեր դիզուեցան և վայրկեան մը սպառնացան այս նորահաստատ Միարանութիւնը վտանգել: Արիւնահեղ պատերազմ մը բացուեցաւ Վենետիկեցոց և Տաճկաց մէջ՝ որոնց ձեռքն ընկաւ Մեթոն և աւերակ դարձաւ ամէն ինչ: Մխիթար ստիպուեցաւ այն ատեն թողուլ իր այնչափ քրտամբք կառուցած վանքը՝ և աշակերտներն առած ապաւինեցաւ ի Վենետիկ, ուր իրենցմէ շատ առաջ հասած էր արդէն իրենց բարի վարուց համբարը: Հոս Հասարակապետութեան մեծամեծ անդամք որ արդէն Մեթոնի մէջ ճանչցեր ու սքանչացեր էին Մխիթարայ վրայ, և հիմայ տեսան որ աղքատ անինչ անօգնական ապաստանած է իրենց, ամէն օգ-

նութիւնն փութացին ընել: Այսպիսի մեծ ձախորդութեան լուրն Հոռով հասնելով, Բորբականդայի Ս. Ժողովն ալ գրեց իսկոյն մխիթարական նամակ մը Մխիթար Աբբահօր, քաջալերելով զինքը և իրեն ընկերները չլքանիլ բնաւ, այլ Աստուծոյ նախախնամութեան վրայ վստահացած առաջ տանիլ այնքան արիարար սկսած աստուածահաճոյ գործերնին. յանձնարարեց նաև զիրենք Վենետկոյ ծիրանաւոր պատրիարքին որ օգնէ իրենց և ամէն սիրալիր ձեռնտուութիւն չզլանայ: Այսպէս քաջալերուած, Մխիթար վարձեց փոքրիկ տուն մը Ս. Մարգինոս եկեղեցւոյն կից, և հոն ապաւինեցաւ իրեններուն հետ. իսկ իրենց օրապահիկ ապրուստը կը ճարէին հաւատացելոց նուիրած պատարագներու ողորմութեամբ, մինչև որ Աստուծոյ օգնութեամբ Վենետկոյ Գուքսը նուիրեց իրենց մշտնջենաւոր բնակութեան համար լճակի փոքրիկ կղզիներէն մին, որ Ս. Ղազար կը կոչուէր, հին ատեն իբրև բորտներու հիւանդանոց ծառայած ըլլալուն համար: Բայց սատանան չէր դադրէր և ամէն հնարք կը ջանար ի գործ դնել Մխիթարայ սուրբ գործը խափանելու համար. նոր և ամէնէն աւելի դառն հալածանք մ'ալ հանեց իրեն դէմ,

հալածանք զրպարտութեանց: Չարերու նախանձը՝ որ իբրև ուղղափառ հալածեր էր զիրենց Պոլսէն, տեսնելով որ անոնք աւելի լաւ կը հաստատուին Եւրոպայի մէջ, չկասաւ հիմայ հալածել զիրենք ու ամբաստանել իբրև հերետիկոսներ՝ Հոռով մայ ֆահանայապետին առջև զանազան սուտ զրպարտութիւններ գրելով իրենց վրայ: Սակայն յաղթանակող է արդարութիւնը, և Աստուծոյ օրհնութիւնն ու օգնութիւնը և Ս. Աստուածածնայ մայրական պաշտպանութիւնը փութով տեսնուեցան իրենց վրայ. վասն զի այն օրը յորում թշնամիք Պոլսոյ մէջ ուրախ զուարթ խնջոյք կը կատարէին համարելով որ Մխիթարայ միաբանութիւնը ջրնջելու յաջողեցան, ձիշտ նոյն օրը և նոյն ժամուն Վենետկոյ ձերակոյտը պետական հրովարտակով մը անոնց կը շնորհէր Ս. Ղազար կղզին՝ վանք շինելու և մշտնջենաւոր բնակութիւն հաստատելու համար: Ո՛րքան սքանչելի են Աստուծոյ գործերը, որ ամէնէն աւելի բուռն հակառակութիւնն անգամ միջոց մը կ'առնու իր փառաց:

Մխիթար և իր աշակերտները առաջին անգամ մտան Ս. Ղազարու վանքը 1717 Սեպտ. Տին և սրտերնին անպատմելի

ուրախութեամբ լեցուած, հանդիսով տօնեցին Ս. Աստուածածնայ հրաշափառ ծնունդը: Այլ այս դեռ մաս մ'էր այն յաղթանակին և ուրախութեան զոր Աստուած պահած էր իր հաւատարիմ ծառային: Հազիւ թէ Մխիթար իրենները տեղաւորեց նոր վանքին մէջ, փութաց ինքը երթալ Հոովմ, ուր մեծ պատուով ընդունուեցաւ Սրբազան Քահանայապետէն որ շատ անգամ օրհնեց զինքը և իւր միաբանութիւնը և քաջալերեց որ աւրիաբար շարունակեն իրենց սկսած աստուածահաճոյ գործը Աստուծոյ փառաց և հոգւոց փրկութեան համար, առանց վախնալու մարդկային շարութեան հանած հակառակութիւններէ: Յանձնեց Ս. Քահանայապետը՝ կարողնալաց ժողովոյն որ քննեն բոլոր եղած ամբաստանութիւնները, որոնք ամէնն ալ սուտ զրպարտութիւններ հռչակուեցան և աւելի փայլեցաւ Մխիթարայ և իրեններուն անմեղութիւնը: Այսպէս՝ ուրախութեամբ և յաջողութեամբ դարձաւ Մխիթար իր սիրելի վանքը, զոր հետզհետէ աւելի շինեց ու շտկեց և բոլորովին աղքատ ըլլալով հանգերձ, բոլոր իւր յոյսը Աստուծոյ և Ս. Աստուածածնայ պաշտպանութեան վերայ դրած՝ ըրաւ զայն գեղեցիկ օրինա-

կելի վանք մը՝ կրօնաւորական պարզութեամբ ու մաքրութեամբը. և ինքն անձամբ անոր ճարտարապետութիւնը կ'ընէր: Զարմանալի բան է թէ ինչպէս կը հասնէր ամէն կողմ. նոր շինուած վանքին ամբողջ գործերն իր վրան էին. ինքը շարունակ անձամբ կը հսկէր գործաւորաց աշխատութեան, առաքինութեանց ու գիտութեանց մէջ կը հրահանգէր իր աշակերտները, ամէն նիւթերու և ուսմանց դասեր կ'աւանդէր, դասագրքեր կը գրէր: Անդադար հոգևոր խրատներով և Ս. Գրոց մեկնութիւններով կը պատրաստէր իրեն աշակերտները քարոզութեանց և քահանայ ձեռնադրել տալով զանոնք, կը ղրկէր մեր երկրի ամէնէն աւելի կարօտ ու լքեալ քաղաքներն ու գիւղերը: Գիրքեր կը գրէր ու կը թարգմանէր և տպագրել տալով կը ցրուէր զանոնք ազգին մէջ. բաց աստի անթիւ նամակագրութիւններով կ'առաջնորդէր իրեններուն և կը մխիթարէր բոլոր իրեն զիմողները, մէկ կողմանէ ալ շարունակ այցելութիւններ կ'ընդունէր վենետիոյ ժողովրդենէ և մեծամեծներէ որոնք Մխիթարայ և իր աշակերտաց առաքինի վարուց համբաւը լսելով կու գային իրենց տեսութեան և հոգևոր մխիթարութիւն և առաջնորդու-

թիւն գանելու: Եւ այս ամէն բանով հանդերձ՝ իր հոգևոր աղօթքներէն և մտածականներէն ալ բան մը զանց չէր ընել բնաւ, մանաւանդ թէ հետզհետէ աւելի կը շատցնէր զանոնք և մեռուցումները՝ սրտին ջերմ եռանդեան անդադար բորբոսմամբ:

Սակայն հասած էր մրցանակի ժամը: Այսչափ գործերէ և մանաւանդ երկար տարիներու մէջ ունեցած այլևայլ ծանր վիշտերէն ու անդադար ճգնազգեսաց մեռուցումներէն և ծոմ պահելէն՝ այլ ևս տկարացած էր մարմինը, և չէր կրնար դեռ երկար ատեն իր մէջ պահել այդ եռանդուն հրեղէն հոգին որ բոցի նման դէպ ի վեր կ'ուզէր սլանալ. վայրկեան մ'առաջ երկինք կը փութար Աստուծոյ քով՝ իր այնքան քրտանց ու տառապանաց փոխարէն արդեանց պսակն ընդունելու: Միաբանութիւնը հիմնելէն ի վեր Մխիթար քառասուն ինը տարի անդու անդադար զործած էր իրեն աշակերտներով Աստուծոյ փառաց և ազգին օգտին համար, զրած էր անթիւ գիրքեր, քերականութիւններ, քրիստոնէականներ, տաղեր ու շարականներ, աղօթագիրք և զանազան հոգևոր և ուսումնական հատորներ ու Ս. Գրքի մեկնութիւններ, բառ-

գիրք, աստուածաբանութիւն և այլն: Իր աշակերտներն ալ ցրուած ամէն կողմ, առաքելական հոգևով վառուած և անձնանուէր սրտով մեր աշխարհի մէջ կը սրփռէին աստուածաշատութիւն և ուսումն և ազգին ամէն պիտոյից օգնութեան կը հասնէին՝ աներկիւղ մտնելով ամէն կողմ, քարոզելով և ծաւալելով կաթուղիկէ ճըշմարտութեան լոյսը, մատակարարելով Ս. Խորհուրդները, մտնելով նոյն իսկ բանտերու մէջ: Առաջուան ամբաստանութեանց փոխարէն՝ այժմ ամէն կողմանէ գովեստից և զոհութեան նամակներ կը հասնէին՝ անոնց նկատմամբ: Լրացած էր այլ ևս իր ամենէն աւելի սուրբ և եռանդուն փափաքը. ազգը սկսած էր ճանչնալ ուղղափառ հաւատոց լոյսը և առնուլ գիտութեան ճաշակը. հասած էր ժամանակը որ ինքն ալ ձերունի Սիմէոնին պէս ըսէր, Արդ արձակեալ գծառայս քո Տէր ի խաղաղութիւն, զի տեսին այք իւր զփրկութիւն գոր պատրաստեցեր ժողովրդդեան քում և երթար վայելելու երկնային փառաց պսակը:

1749 ապրիլ 27ին առաւօտը, յետ երկար ու դժուարակիր հիւանդութեան մը, յորում վերջին անգամ մ'ալ փայլեցաւ իր դիւցազնական համակամու-

թիւնը, զօրացած Ս. Եկեղեցւոյ խորհուրդ-
ներով, օրհնելով իր մահճին շուրջը
ծնրադիր միաբանութիւնը և յանձնելով
զայն Աստուծոյ շնորհաց ու Ս. Աստուա-
ծածնայ մայրական հովանւոյն, Մխիթար
աւանդեց իր անբիծ հոգին Աստուծոյ ձեռ-
քը: Դէմքը որ երկար հիւանդութեան մի-
ջոց բոլորովին հիւժած ու կնճած էր,
հրեշտակային փայլ ու թարմութիւն մը
ստացաւ իսկոյն: Կայծակի արագութեամբ
տխուր լուրը տարածուեցաւ բոլոր վե-
նետկոյ մէջ անպատմելի տրտմութիւն
պատճառելով ամենուն, որոնք փութացին
իսկոյն գալ ի վանս և համբուրելով Աս-
տուծոյ հաւատարիմ ծառային ձեռքը, ի-
րեն պաշտպանութեան ու բարեխօսութեան
կը յանձնէին իրենք զիրենք: Յաջորդ
օրն ալ մեծ շքով կատարուեցաւ իր
թաղման հանդէսը, որուն ներկայ կը
գտնուէին երկու արքեպիսկոպոսներ և
անհամար բազմութիւն քահանայից ու ժո-
ղովրդոց, ազգայիններէն և լատիններէն:

Ահաւասիկ համառօտիւ Մխիթարայ
վարքին պատկերը, բայց ո՞վ կրնայ նը-
կարագրել իր հոգին. այն հոգին՝ որ ի
մանկութենէ սկսեալ հնոց մ'էր աստուած-
սիրութեան ու եղբայրսիրութեան, կը վա-
ռուէր ու կը վառէր զամէնքն իր օրինա-

կաւր. ինչպիսի՛ եռանդն ու ամփոփածու-
թիւն կը փայլէր վրան երբ աղօթք կ'ը-
նէր կամ մտածական, և որքան հրավառ
իղձեր երկինք կը սլանային իրեն սրտէն.
Իրեն խոստովանահայրերը կը վկայեն որ
մինչև վերջին շունչն աւանդելը անբիծ
պահեց իր հոգւոյն մկրտութեան անմե-
ղութիւնը: Սակայն աստուածսիրութենէ
նուազ չէր իր մէջ նաև եղբայրսիրու-
թիւնը և խոնարհութիւնը, որոնք զրեթէ
իւր կենաց ամէն օրը զանազան գործերով
ցուցուց, յաճախ նոյն իսկ դիւցազնական
աստիճանի մէջ: Խեղճութիւն, թշուառու-
թիւն ու տգիտութիւն Մխիթարայ սիրտը
կը յուզէին, կը գորովէր և երբ անկա-
րող ըլլար որևէ կերպով մը թշուառներն
սփոփելու, կ'աղօթէր անոնց համար ու
կ'արտասուէր: Ամենէն աւելի աղքատ ե-
ղած ատենն իսկ, երբ ինքը և իրենները
օրապահիկ հացի կարօտ էին, ձեռքն ան-
ցածէն աղքատաց ալ մաս կը հանէր և
յաճախ ընտրելագոյն մասը անոնց կու-
տար. ամէն անգամ որ վանքէն դուրս ել-
լար, մի քանի դրամ կ'առնուր հետը՝
աղքատներու համար. քարոզութեանց մի-
ջոց ալ իրեն բերուած կերակուրները ա-
նոնց հետ կը բաժնէր:

Խստիւ պատուիրած էր վանքի զոնա-

պանին որ բնաւ աղքատ մը ետ չդարձնէ առանց անոր ողորմութիւն տալու կամ իրեն իմացնելու: Անգամ մ'ալ, մինչդեռ ինքը և վանականը կերակուրի էին, դուռնապանը մուրացկանի մը ըսեր էր որ սպասէ մինչև ճաշարանէն ելլեն. հագիւթէ Աստուծոյ ծառայն իմացաւ զայս, յանդիմանեց դոնապանը և անմիջապէս ամենէն լաւ կերակուրն առնելով տուաւ որ տանի աղքատին:

Չունէր բնաւ սոռակի աչք, մանաւանդ թէ կը խորշեր և կը զգուէր. երբէք իր քարոզութեանց ատեն գաւազանապտուղ չէր առնուր, և երբ իրեն ողորմութիւն բերէին բարեպաշտները, այնչափ միայն կ'առնուր որչափ որ նոյն վայրկենին պիտոյից համար կարևոր էր: Անգամ մը բարեպաշտներէն մէկը տասը մարջիլ (այն ատենուան դրամը) բերաւ իրեն, բայց նա չընդունեցաւ՝ ըսելով որ այն պահուն պէտք չունի:

Ուրիշ անգամ մ'ալ հանդիպեցաւ որ հարուստ պատանի մը թախանձանօք կը փափաքէր ընդունուիլ իրեն աշակերտութեան: Միտիթար Աբրահայր ալ չտեսնելով անոր վրայ կրօնաւորական կոչման հոգին չէր ուզէր ընդունիլ: Պատանին կարծելով թէ պիտի կարենայ յաշողիլ՝

բարեկամներու ձեռքով յայտնեց թէ ինքն այնքան դրամ ունի որ բնաւ Միաբանութեան վրայ ծանրութիւն չըլլար, և թէ իր հարստութիւնը փոխանակ աղքատաց բաժնելու վանք պիտի բերէ Միաբանութեան պէտքերուն գործածելու համար: Ասկայն բուն այս մտածութիւնն իսկ պատճառ եղաւ որ Աստուծոյ ծառայն մերժեց բոլորովին զինքը: Վենետկեցի հարուստ մ'ալ գիտնալով որ Միաբանութիւնն աղքատ է, օր մը մեծ գումար մը նուէր բերաւ վանք. բայց անկարելի եղաւ որ Միտիթար Աբրահայր յանձն առնու ընդունիլ զայն. հիմայ, կ'ըսէր, պէտք չունինք այդչափ դրամի. և շնորհակալութեամբ ետ զրկեց բարեպաշտ նուիրատուն որ մեծապէս շինուեցաւ այսպիսի բարձր առաքինութիւն տեսնելով:

Այսպիսի ազնիւ ու զգայուն սրտի հետ, ունէր նաև պայծառ ու լուսաւոր միտք որ իր անթիւ գրուածոց մէջ կը փայլի. և իր գիտութիւնը ուրիշներու պէս դարձրոցներու կամ վարդապետներու քով ըստացած չէր, այլ բոլորովին երկնային ու հեղական շնորհաց արդիւնք էր: Ուրիշները, ամէն զինքը ճանչցողները կը զմայլէին իր վրան. Հոովմ եղած միջոց, բարտինալները որոնց հետ տեսնուեցաւ՝ ըս-

քանչացած իր շնորհալի կերպին ու եւոսանդուն հոգւոյն վրայ, քահանայապետ ըլլալու արժանաւոր կը համարէին զինքը մեր ազգէն ալ Լիբանանու ուղղափառ կաթողիկոսը, յատուկ նամակներով կը դիմէր անոր՝ որ յանձն առնու ամբողջ իր հաստատած վանքը (Լիբանանու մէջ) իրեն առաջնորդութեան ներքեւ առնուլ, և նոյն ինքն կաթողիկոսը կը խոստանար իր ձեռքին տակ հպատակ կրօնաւոր մ'ըլլալ, սակայն ինքը այնչափ խոնարհ էր որ միշտ ուրիշներու հնազանդիլ ու հպատակիլ և այլոց ձեռքին տակ ըլլալ կը ջանար, մինչդեռ Աստուած զինքն ընտրած էր վերականգնիչ ու երկրորդ լուսաւորիչ և ճշմարիտ մխիթար մեր թըշուառ ազգին: Այս խոնարհութեան զգացմամբ էր որ թող չտուաւ որ իրեն զիմաց պատկերը քաշուի, և երբ աշակերտները շատ պաղատեցան որ գէթ նոր շինած վանքին մէջ յատուկ յիշատակ մը թողու, յանձն առաւ միայն սեղանատան դրան վրայ արձանագրութիւն մը դնել՝ խոնարհ բացատրութեամբ մը որ այս վանքը շինուեցաւ Մխիթարայ աբբայութեան միջոց՝ ի փառս Աստուծոյ:

Անկարելի է նկարագրել նաև իր խոհական արիութիւնը ու ճգնասիրութիւնը

և ներքին անձնուրացութիւնը, համեստ պարկեշտութիւնը և քաղցը վարմունքը իրեն ստորակարգելոց և աշակերտաց հետ՝ զորս որդիարար կը խնամէր հայրական գութով, իր համբերատար և անյիշաչար հեզութիւնը որով հակառակորդը ու թըշնամիք կը դառնային և բարեկամական սիրով կը կապուէին հետը: Իր մեծ եղբայրսիրութիւնը և անյիշաչարութիւնը ցուցուց անթիւ առիթներու մէջ: Ազգին մէջ ճշմարիտ բարեպաշտութիւն և ուսումն տարածելու համար, վանքին մէջ տպարան մ'ալ հաստատած էր, և տպած գիրքերէն եկած դրամով միաբանութեան պէտքերը կը հոգար: Անգամ մը մէկն իրեն բարեկամ ձեռնալով խնդրեց որ հայերէն գիրքերու մայրերը փոխ տայ. և զայն առնելով սկսաւ ծածուկ նորէն տըպել Մխիթար Աբբաճօր տպած գիրքերը և զանոնք վաճառել, որով մեծ վնաս կ'ըլլար Միաբանութեան: Երբ աշակերտներէն ոմանք սկսան զանգատիլ և կ'ուզէին դատաստան բանալ, ո՛չ միայն արգիլեց անոնց, այլ նաև իր կողմանէ բարեկամութեան ցոյցերն ալ չպակսեցուց այդ անձին հանդէպ. ընդ հակառակն կ'ուրախանար որ այսու ժողովրդեան մէջ բարեպաշտական գիրքեր աւելի կը տա-

բաժուին: Նոյնպիսի հեզութիւն ցուցուց նաև այն ամենուն համար որ իրեն դէմ կամ իր աշակերտաց դէմ զրպարտութիւններ կը գրէին Ս. Աթոռոյ, որպէս զի իրենց արդիւնաւոր գործունէութիւնը խափանեն: Մխիթար Արբահայր ոչ թէ միայն սրտանց կը ներէր անոնց, այլ նոյն իսկ իր պաշտպանողական գրութեանց մէջ երբէք անոնց անունները չէր յայտնէր, բաւական համարելով միայն իր և իրեններուն անմեղութիւնը ցուցնելը: Մանաւանդ թէ ձեռքէն եկած ամէն բարիքն ալ կ'ընէր անոնց: Պատահեցաւ անգամ մը որ իր ամենէն ոխերիմ թշնամիներէ մին վեհնետիկ գալով, Լազարեղոյ կըզգուցնէր մէջ մնաց քառանդինայի. հազիւ թէ իմացաւ զայն Աստուծոյ ծառայն, իսկոյն մարդ զրկեց որ ամէն ինամը ու դիւրութիւն ըլլուի իրեն և բանի մը կարօտ չըլլայ: Այսպիսի բարութիւն տեսնելով հակառակորդը զոչաց բոլորովին իր առաջուան ըրածներուն վրայ և անկէ վերջ իրեն ամենասերտ բարեկամներէն մին եղաւ: Ուրիշ անգամ մ'ալ չարախօսներէ մին զրպարտութեանց նամակ մը գրեր և զրկեր էր խաչատուր վ.ին որ զանիկայ Հոովմ Ս. Աթոռոյ զրկէ: Խաչատուր վ. պժգալով այնքան չարութեան վրայ, բե-

լաւ այդ նամակը ցուցուց Մխիթար արբահօր ըսելով որ չպիտի զրկէ Հոովմ. բայց Աստուծոյ ծառայն յորդորեց զինքը որ հաւատարմութեամբ թող զրկէ, միայն իր կողմանէ ալ տող մը գրէ որպէս զի Ս. Աթոռը չկարծէ որ ինքն ալ համաձիտ է այն զրպարտութեանց:

Եւ այս հեզութիւնը, այս անյիշաչարութիւնը ոչ եթէ իր բահանայութենէն վերջ ու հասուն հասակին մէջ ցուցուց, այլ նոյն իսկ դեռ պատանեկութեան հասակէն: Մինչդեռ ինքը Ս. Նշանու վանքին մէջ փոքրիկ պատանի մ'էր և իր ուշիմ հանճարեղութեամբ զիրքեր կը կարգար և անոնցմէ գեղեցիկ իմաստներ կը քաղէր, յաճախ իր կողմանէ ալ գեղեցիկ քարոզներ կը գրէր ապագայ քարոզութեանց պատրաստուելով, Ծառուկ անունով արեղայ մը սաստիկ կը նախանձէր վրան: Երբ օր մը Մխիթար պատանին սենեակէն դուրս կը գտնուէր, Ծառուկ մտաւ անոր սենեակը և բոլոր գրուածները ժողվելով դէզ մ'ըրաւ և բոլորն ի միասին այրեց: Յետոյ անխղճութեամբ մ'ալ պատմեց իրեն ըսելով որ այրեց զանոնք որպէս զի Հոգին Սուրբ անոնցմէ դուրս ելլէ: Մխիթար սոսկաց այսպիսի հայհոյութեան վրայ, բայց Ծառու-

կին ամենևին զանգատի խօսք մ'անգամ չըսաւ, այլ միշտ անուշութեամբ ու հեղութեամբ կը վարուէր անոր հետ, ինչպէս առաջ:

Այս ամէն առաքինութիւնք միացած իրեն արտաքին բարեմասնութեանց հետ սքանչելիք մ'ըրած էին զինքը՝ տեսնողներուն, որոնցմէ շատեր թէ բերնով և թէ զրով կը կոչէին զինքը՝ պայծառ ջահ և արեգակն որով այցելեց Աստուած մեր ազգին:

Ահա այսպիսի անձ մ'էր Մխիթար՝ որ բովանդակ իւր կենաց մէջ սրբութեան անոյշ բուրում մը սփռելով ամէն կողմ, մահուընէ վերջն ալ ուխտատեղի մը եղաւ իրեն գերեզմանը, ուր մինչև այսօր այլ և այլ կողմերէ կու գան իրենց հոգւոց ու մարմնոց հիւանդութեանց և ցաւերու բժշկութիւն և մխիթարութիւն զըտնելու: Աստուած ալ իր հաւատարիմ ծառային բարեխօսութեամբ կը կատարէ միշտ անոնց խնդիրքն, ամենէն աւելի յուսահատական պահուն ալ օգնութեան հասնելով, և հրաշքներով ալ կը փառաւորէ իր սիրելի ծառայն:

Այս հրաշքներէ մին կատարուեցաւ վենետկոյ ազնուական տունէ տասուերու տարեկան տղու մը վրայ՝ որ ծանր

հիւանդութեամբ մահուան դուռը հասեր էր և ամենէն քաջ բժիշկներն ալ յուսահատած էին: Այսպիսի դիրքի մէջ էր երբ այդ ընտանեաց բարեկամ մէկն այցելութեան երթալով, Մխիթարայ պատկեր մը տուաւ անոնց՝ յանձնելով որ այդ զօրաւոր սուրբին դիմեն վստահութեամբ: Բարեպաշտ ծնողքն ալ նոյն երեկոյ իրենց հոգեվարք տղուն բարձին տակ դրին այդ պատկերը և ջերմեռանդութեամբ Մխիթարայ յանձնեցին իրենց որդին: Ինչ մեծ ուրախութեամբ լեցուեցաւ սրտերնին երբ երկրորդ առաւօտ բոլորովին ողջ առողջ ելաւ տղան, հիացնելով ամէն տեսնողներն ու լսողները, մանաւանդ բժիշկները. և նոյն օրը իր ծնողաց հետ եկաւ ի վանս շնորհակալութեան աղօթքներն ընելու մեր երջանիկ հօր գերեզմանին վրայ:

Նման հրաշք մ'ալ կատարուեցաւ իւրեն գերեզմանին վրայ 1847ին: Մատած Նէվիլ անգլիացի նորադարձ տիկին մը, ազնուական և բարեպաշտ, ամենածանր հիւանդութեամբ մը բռնուած էր վենետկոյ մէջ. իր ընտանիքը տեսնելով որ անզօր են այլ ևս ամէն մարդկային հրնարք, այլ և այլ տեղեր բարեպաշտներու և ուխտատեղիներու աղօթք ու ջերմե-

ոանդութիւն յանձնած էին, բայց հիւանդը երթալով կը գէշնար այն աստիճան որ բժիշկը բոլորովին յուսահատած՝ թողուց և գնաց: Սակայն գրեթէ հոգեվարքի պահուն ներշնչում մ'ունեցաւ, խնդրեց պաղատագին որ զինքը Մխիթար Աբբահօր գերեզմանին վրայ տանին, և եթէ պիտի մեռնի հոն մեռնի . . . հոս կարդանք իր սզգականներէ մէկուն գրած նամակը. Նաթալի Նարեշէքին՝ իր թոռնիւն է որ կը գրէ.

« . . . ի զուր տասնուհինգ օրէ ի վեր վայրկեան մը կը փնտռեմ քեզի գրելու համար, և սակայն կարևոր լուր մը պիտի հաղորդեմ մեր սիրելի հիւանդի մասին, որուն վիճակը շատ գէշցած էր վերջին նամակէս յետոյ: Քեզ գրելու՝ որ լաւ է՝ երկրորդ օրը, ընդհակառակն այնպէս ծանրացաւ որ բոլորովին վախի մէջ ձգեց զմեզ. և այն օրէն ի վեր հիւժիւ հիւանդութիւնն այնպէս արագ առաջ գնաց որ բժիշկը յայտնեց մեզի թէ այլ ևս որ և է դարման անօգուտ է: Կրնաս գուշակել իր ամէն սիրելեաց սարսափը: Յիրաւի, զգալի կերպով կը սպառէր և յայտնի ծիւրումը բոլոր մեր յոյսը կը կտրէր: Սակայն մեր վշտացեալ սրտերը հրաշքի մը յոյս ունէին: Նախընթաց և

րեկոյ շատ ուշ ատեն, կարդացեր էի այսպիսի երեք մեծ հրաշքներ, զոր ըրած էր Աստուած Մարիամ Մարգարիտա Աւարդի միջնորդութեամբ: Ըսի ինքիրենս որ եթէ կենդանի հաւատք մ'ունենայի, իննօրեայ ջերմեռանդութիւն մը կ'ընէի, բայց այլ ևս ժամանակ չկար, հիւանդութիւնը շատ առաջ գացեր էր: Ոյժը բոլորովին սպառած էր, այնպէս որ ոչինչ սնունդ մ'ալ չէր կրնար ընդունիլ, և վերջապէս՝ ամսոյս 23ին երեկոյեան, բժիշկը յայտնեց որ յուսահատական է դէպքը, և չուզեց այլ ևս խնամել! . . . « 24 ին, առաւօտեան ժամը իննին, ևս դեռ սենեակս էի: Կոնտուլայ մը կեցաւ մեր դրան առջև . . . Սթէֆանի Նէվիլ բոլորովին շնչասպառ, մտաւ յանկարծ սենեակս, և կ'աղաչէր որ շուտով իջնամ վար, որովհետև պիտի ցուցնէր ինձ « բան մը » ըսաւ նա « զոր չէր կրնար վեր բերել »:

Իջայ իրեն հետ, մօտեցայ կոնտուլային: Գուշակէ թէ ինչ տեսայ . . . մամս՝ հրաշքով մ'առողջացած, որ լի յուզմամբ՝ եկած էր անձամբ ինձ իմացնելու! Այս հրաշքն ընդունած էր Ս. Մխիթարայ գերեզմանին վրայ Ս. Ղազար վանքին մէջ՝ ուր խնդրած էր որ տանին զինքը! Մանրամասնութիւնները պիտի իմանաս երբ գաս ի վէնետիկ . . . »

Այսպիսի հրաշքներ դեռ մինչև այսօր
մեր աչաց առջև հանդիպած են և կը
հանդիպին անդադար բարեպաշտ հաւա-
տացեալներու վրայ, որոնք խմբովին կը
դիմեն Աստուծոյ սիրելի ծառային գերեզ-
մանին վրայ ուխտերնին կատարելու և
Աստուծոյ գթութիւնը ու շնորհքը խընդ-
րելու իրեն բարեխօսութեամբ. և ամէնքը
կը վերադառնան ուրախ հոգևով և մխի-
թարուած սրտով, թեթեցած իրենց ցա-
ւերէն և բժշկուած իրենց հիւանդութիւն-
ներէն:

«Ազգային գրադարան»

NL0163045

